

Druga številka//poljudni članek: **Cevonosci Sredozemskega morja**//potopis: **Jezero Kerki**//varstvo ptic: **Morska mednarodno pomembna območja za ptice**//narava: **Brazdasti kit**//portret ptice: **Mala čigra**//določevalni kotiček: **Penice**//mi za ptice in naravo: **Ptice okoli nas 2012**//ptičje prigode: **Reševanje male sove**

Svet ptic: 02,'12

revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije//letnik 18, številka 02, junij 2012//ISSN: 1580-3600

→ SVET PTIC:

revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, letnik 18, številka 02, junij 2012 / ISSN: 1580-3600 prej Novice DOPPS // ISSN: 1408-9629

spletna stran revije:

<http://www.ptice.si/projekti/svetptic>

izdajatelj:

Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS – BirdLife Slovenia®), p. p. 2990, SI-1000 Ljubljana

© Revija, vsi v njej objavljeni prispevki, fotografije, risbe, skice, tabele in grafikoni so avtorsko zavarovani. Za rabo, ki je zakon o avtorskih pravicah izrecno ne dopušča, je potrebno soglasje izdajatelja. Revija nastaja po velikodušnosti avtorjev, ki svoje pisne in slikovne prispevke podarjajo z namenom, da pripomorejo k varovanju ptic in narave.

naslov uredništva:

Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS – BirdLife Slovenia®), Tržaška cesta 2 (p. p. 2990), SI-1000 Ljubljana, tel.: 01 426 58 75, fax: 01 425 11 81, e-pošta: dopps@dopps.si, spletna stran: www.ptice.si

glavna urednica:

e-pošta: petra.vrh@dopps.si

uredniški odbor: Marjana Ahačič, Luka Božič, Alenka Bradač, Katarina Denac, Tomaž Mihelič, Jakob Smole, Barbara Vidmar, dr. Al Vrezec

lektoriranje: Henrik Ciglič

art direktor: Jasna Andrič

oblikovanje: Mina Žabnikar

prelom: Metka Ciuha, Camera d.o.o.

tisk: Schwarz print d.o.o.

naklada: 2500 izvodov

izhajanje: letno izidejo 4 številke

Člani DOPPS prejmejo revijo brezplačno. Revijo sofinancirata Grand hotel Union d.d. in Javna agencija za knjigo Republike Slovenije iz naslova razpisa za sofinanciranje poljudno-znanstvenih periodičnih publikacij.

Revija je vpisana v register javnih glasil pod zaporedno številko 1610. Mnenje avtorjev ni nujno mnenje uredništva.

Prispevke lahko pošiljate na naslov uredništva ali na elektronski naslov: petra.vrh@dopps.si

Za objavo oglasov pokličite na društveni telefon ali pošljite e-mail glavni urednici.

Poslanstvo DOPPS je varovanje ptic in njihovih habitatov z naravovarstvenim delom, raziskovanjem, izobraževanjem, popularizacijo ornitologije in sodelovanjem z drugimi naravovarstvenimi organizacijami.

predsednik: Rudolf Tekavčič

podpredsednica: dr. Tatjana Čelik

upravni odbor: Tilen Basle, Peter Krečič, Cvetka Marhold, Tomaž Mihelič, mag. Iztok Noč, Tanja Šumrada

nadzorni odbor: dr. Franc Janžekovič, dr. Peter Legiša,

Bojan Marčeta, dr. Tomi Trilar

direktor: dr. Damijan Denac

IBAN: SI56 0201 8001 8257 011

DOPPS je slovenski partner svetovne zveze naravovarstvenih organizacij BirdLife International.

Fotografija na naslovnici:

Redka mala čigra (*Sternula albijrons*) je vse številnejša gnezdilka Sečoveljskih solin, kjer gnezdi na nizkih neporaščenih nasipih ali na dnu osušenega solinskega bazena in se prehranjuje večinoma z ribami solinarkami (*Aphanius fasciatus*).

foto: Iztok Škornik

pokrovitelj DOPPS

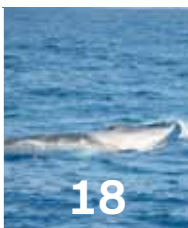
GRAND HOTEL UNION D.D.
Miklošičeva 1, Ljubljana, Slovenija

6

16

18

26

27

36

41

43

4

Ptice naših krajev

// Al Vrezec

6

Cevonosci Sredozemskega morja

// Jurij Hanžel

10

Jezero Kerkini - biser severne Grčije

// Dejan Bordjan

16

Morska mednarodno pomembna območja za ptice

// Urša Koce

18

Brazdasti kit - hitri morski velikan

// Mojca Jernejc Kodrič

20

Mala čigra

// Iztok Škornik

22

Christian Ludwig Brehm in Alfred Brehm

// Jakob Smole

26

Čigave so jajčne lupine

// Petra Vrh Vrezec

27

Spoznajmo naše penice

// Dare Šere

30

Leteči dragulj

// Petra Vrh Vrezec

32

Poletna opazovanja v naravi

// Al Vrezec, Petra Vrh Vrezec

34

Ptice okoli nas 2012

// Eva Vukelič

36

Pri mehurčkih opazujemo in spoznavamo ptice

// Lidija Šinkovec

40

Raznoliki ptičji svet kraške pokrajine Golec

// Erik Šinigoj

41

Razplet zgodbe o spremljanju gnezdilnic za belovrate muharje

// Ivan Kogovšek

42

Prva delavnica za raziskave in varstvo pelikanov v jugovzhodni Evropi

// Borut Rubinič

43

Naravni rezervat Škocjanski zatok

// Bojana Lipej

44

Reševanje male sove

// Tomaž Mihelič

45

Novice

Vse bolj občutna recesija nas posredno privede do spoznanja, da je delo prostovoljcev več kot zaželeno. Prostovoljci so širokosrčni ljudje, ki svoj čas, energijo, dobro voljo in miselnost namenijo ciljni dejavnosti. Njihovo delo ni plačano z denarjem, temveč le z občutkom koristnosti. Prek te plemenite geste posamezniki izkazujejo predanost instituciji, v kateri delujejo. Z delom, znanjem in izkušnjami imajo lahko prostovoljci velik vpliv na razvoj obstoječih sistemov in napredek družbe. S svojim načinom delovanja namreč spodbujajo tudi razvoj solidarnosti in odgovornosti ljudi ter posredno prispevajo k izboljšanju kakovosti življenja.

Labod Bobi z obročkom LG 213 in Cvetka. (foto: Tilen Basle)

>> Posamezniki, ki velikodušno prispevajo svoj prosti čas za prostovoljno delo, pridobivajo tudi bogate izkušnje, ki jih lahko s pridom izkoristijo v različnih življenjskih situacijah. Za pristno sodelovanje med organizacijo in prostovoljci je v prvi vrsti pomembno vzajemno spoštovanje in sprotno uresničevanje medsebojnih dogovorov.

DOPPS kot najstarejša in hkrati tudi vodilna naravovarstvena nevladna organizacija v državi redno vključuje svoje člane kot prostovoljce v različne dejavnosti.

Najpogosteje so vključeni na področju terenskih popisov, izobraževanj, delovnih akcij in naravovarstvenih intervencij. Precejšnji del organiziranega prostovoljnega dela opravljajo predsedniki petih regionalnih sekcij in mladinske sekcije s svojimi aktivnimi člani. Zaradi vse bolj obsežnega dela društva se povečuje tudi potreba po spodbujanju nadaljnjega razvoja prostovoljnega dela. Pri tem je zaželeno vključevanje različnih profilov, znanja in spretnosti članov društva. DOPPS si za vsakega prostovoljca prizadeva najti primerno delo, ki poteka v skladu poslanstva društva in sposobnostjo posameznika.

Moralno podporo delu in poslanstvu društva dajemo prav člani. Zato nam naj bo opravljanje prostovoljnega dela pri DOPPS-u v veselje in ponos, saj lahko že s skromnim osebnim prispevkom naredimo nekaj lepega za širšo družbo.

Cvetka Marhold, predstavnica sekcij DOPPS

PTICE NAŠIH KRAJEV

// Al Vrezec

Naslov urednika rubrike za kopije objavljenih prispevkov:

Al Vrezec, Prirodoslovni muzej Slovenije, Prešernova 20, p.p. 290, SI-1001 Ljubljana, Slovenija, e-mail: al.vrezec@nib.si

Beločela gos (*Anser albifrons*)

Kar 500 osebkov je februarja 2012 prezimovalo v Škocjanskem zatoku, kjer postajajo gosi vse rednejše zimske gostje [Geister, I. (2012): *Delo* 54 (45): 24; 24.2.2012].

foto: arhiv DOPPS

Nilska gos (*Alopochen aegyptiaca*)

Med letoma 2005 in 2011 se je ta tujerodna gos pri nas zadrževala na vsaj treh lokacijah, in sicer v Vipavski dolini, na Ljubljani in na Račkih ribnikih v SV Sloveniji, večinoma po ena ptica, le na reki Vipavi dve ptici oktobra 2010 [Bordjan, D. & Šinigoj, E. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 81-83].
izvirni foto: Erik Šinigoj

Duplinska kozarka (*Tadorna tadorna*)
Na edinem slovenskem gnezdišču v Sečoveljskih solinah se gnezdeča populacija, kot kaže, povečuje, saj je tod v letu 2011 gnezdilo že pet parov [Škornik, I. (2011): Naravovarstveni monitoring Sečoveljskih solin 2010-2011. KPSS: <http://www.kpss.si/si/upravljanje/publikacije/>.
foto: Borut Kumar

Moškatna bleščavka (*Cairina moschata*)

Na slovenskih vodah se ta tujerodna rasa pojavlja vse pogostejše, saj jih je bilo januarja 2011 opaženih že 16, največ v okviru zimskega štetja vodnih ptic (IWC) doslej [Božič, L. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 67-77].
foto: Tomi Trilar

Vranjek (*Phalacrocorax aristotelis*)

Školjčišče in morje pred Sečoveljskimi solinami sta največji pognezditveni zbirališči vrste pri nas, saj se tod zbere tudi prek tisoč osebkov, ki izvirajo iz hrvaške gnezdeče populacije, največ z Brionov, arhipelaga Silbanski Grebeni in Kvarnerja [Škornik, I. (2012): Favnišnični in ekološki pregled ptic Sečoveljskih solin. Soline, Portorož].

foto: Kajetan Kravos

Kodrasti pelikan (*Pelecanus crispus*)

Vrsta se je v letu 2010 zadrževala na več lokacijah po Sloveniji in širše, pri čemer je verjetno šlo za isto ptico; v maju 2010 je bila ptica opazovana tudi na zadrževalniku Medvedce in Ormoškem jezeru [Forumptice: <http://www.forumptice.si/forum1?mingleforumaction=viewtopic&t=102>].
foto: Miha Krofel

Kačar (*Circus gallicus*)
V letih 2010 in 2011 sta bili najdeni kar dve gnezdi na robu Vipavske doline in ob Griškem polju, celotna slovenska populacija tega orla pa je bila v letu 2011 ocenjena na 9 do 20 parov [Krečič, P. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 53-66].
foto: Aleš Jagodnik

Stepski lunj (*Circus macrourus*)

Marca 2011 je bila v Sečoveljskih solinah opazovana samica te na območju prvič zabeležene vrste [Škornik, I. (2011): Naravovarstveni monitoring Sečoveljskih solin 2010-2011. KPSS: <http://www.kpss.si/si/upravljanje/publikacije/>.
foto: Eva Vukelič

Kanja (*Buteo buteo*)

Na kadavrih jelenjadi in srnjadi v gorskem gozdu Menišije je bila kanja med letoma 2010 in 2011 najpogostejša mrhovinarska vrsta ptice, krogar, kragulj in kozača pa so bili ob kadavrih precej redkejši [Krofel, M. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 45-51].
izvirni foto: Miha Krofel

Sabljarka (*Recurvirostra avosetta*)

Od leta 2001, ko je sabljarka pri nas prvič gnezdila v Sečoveljskih solinah, se njena populacija strmo povečuje in je v letu 2011 štela že 12 gnezdečih parov [Škornik, I. (2011): Naravovarstveni monitoring Sečoveljskih solin 2010-2011. KPSS: <http://www.kpss.si/si/upravljanje/publikacije/>.
foto: Ivan Esenko

Prekomorski prodnik

(*Calidris melanotos*)

Tako kot prvič je bil ta izjemno redki prodnik pri nas ponovno opazovan v Ormoških bazenih julija 2009 [Božič, L. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 93-94].
izvirni foto: Luka Božič

Bodičasta govnačka

(*Stercorarius parasiticus*)

Na Ptujskem jezeru je bila septembra 2009 opazovana ptica te pri nas silno redke vrste, saj je šlo šele za četrto opazovanje pri nas [Božič, L. & Štumberger, B. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 95].
foto: Jure Novak

Zalivski galeb (*Chroicocephalus genei*)

Ta redki galeb je bil v Sloveniji zopet opazovan julija 2007 v Ormoških bazenih, tokrat mladostni osebek [Bombek, D. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 96].
foto: Damijan Denac

Rečni galeb (*Chroicocephalus ridibundus*)

Prvič pri nas je bil opazovan belični osebek te vrste aprila 2009 na Ptujskem jezeru, pri čemer je šlo za ino mutanta ali celo za izredno redkega albina [Bordjan, D. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 95-96].
izvirni foto: Dejan Bordjan

Črnonoga čigra (*Gelochelidon nilotica*)

Tri ptice te redke čigre so junija 2010 lovile vzdolž reke Drave pri Ormožu [Forumptice: <http://www.forumptice.si/forum1?mingleforumaction=viewtopic&t=111>].
foto: Mark Zekhuis / Saxifraga

Navadna čigra (*Sterna hirundo*)

V Sečoveljskih solinah se gnezditvena populacija vrste po zaslugi naravovarstvenih ukrepov povečuje; v letu 2011 je gnezdilo 57 parov [Škornik, I. (2011): Naravovarstveni monitoring Sečoveljskih solin 2010-2011. KPSS: <http://www.kpss.si/si/upravljanje/publikacije>].
foto: Kajetan Kravos

Veliki skovik (*Otus scops*)

Med letoma 2006 in 2008 je na Krasu gnezdilo med 167 in 180 parov, predvsem v naseljih z ekstenzivno obdelano okolico v mozaični krajini in daleč od avtocestnega hrupa, skoviki pa se na Krasu očitno izogibajo tudi sklenjenih gozdov [Šušmelj, T. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 11-28].
foto: Rajko Gnezda

Lesna sova (*Strix aluco*)

Melanistične sove se pri nas ne pojavljajo le pri kozači, pač pa tudi pri lesni sovi, o čemer pričajo najdeni melanistični mladiči pri Poljčanah [Vrezec, A. (2011): *Gea* 22 (april): 54-59].
izvirni foto: Al Vrezec

Hudournik (*Apus apus*)

Vrsta gnezdi tudi v Celju, kjer je bila prvič potrjena v letih 2010 in 2011 na Celjskem gradu, in sicer najmanj osem parov [Gamser, M. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 98-99].
foto: Dejan Bordjan

Rjavoglavi srakoper (*Lanius senator*)

Po več kot 30 letih se je ta redki srakoper vnovič pojavil v SV Sloveniji, in sicer je bila v obročkovalsko mrežo junija 2011 ujeta samica ob zadrževalniku Medvedce [Bračko, F. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 102].
izvirni foto: Franc Bračko

Rdeča lastovka (*Cecropis daurica*)

Nova gnezditvena lokaliteta v Movražu, kjer si je par leta 2011 zgradil gnezdo pod balkonom hiše, kar je prvi primer gnezdenja te vrste na stavbah pri nas [Novak, J. & Gamser, M. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 100].
izvirni foto: Jure Novak

Plevelna trstnica (*Acrocephalus agricola*)

Ta pri nas izjemno redka gostja je bila zopet ujeta v obročkovalsko mrežo septembra 2011 v Sečoveljskih solinah [Škornik, I. (2011): Naravovarstveni monitoring Sečoveljskih solin 2010-2011. KPSS: <http://www.kpss.si/si/upravljanje/publikacije>].
foto: Tony Morris

1

1: Na območjih, bogatih s hrano, se zadržujejo zelo velike jate cevonoscev, celo v neposredni bližini obale. Na fotografiji sredozemski viharniki (*Puffinus yelkouan*).
foto: Gérard Monier

»A slednjič, glej, bel albatros / prijadra iz meglá: / kot da bi človek bil, smo ga / pozdravili s hura!« in »... ptič padel je: / ubil ga je – moj lok.« sta verza iz Pesmi starega mornarja Samuela Taylorja Coleridga, ki dobro opisujeta odnos med ljudmi in cevonosci. Mornarji so bili prepričani, da so cevonosci pravzaprav preklete duše morjeplovcev, in so nanje gledali s strahospoštovanjem. Spet drugi so menili, da jim te morske ptice prinašajo ugoden veter. Pogosto pa so se tudi požvižgali na vse vraže in cevonosce lovili kot prehranski dodatek. Dvojnost v odnosu med cevonosci in ljudmi se je ohranila vse do danes, le da lov že dolgo ni več vodilni ogrožajoči dejavnik.

Cevonosci Sredozemskega morja

// Jurij Hanžel

Red cevonoscev (Procellariiformes) obsega 137 vrst, ki so razširjene po morjih vsega sveta. Poimenovani so po cevasto oblikovanih nosnicah, skozi katere izločajo odvečno sol, ki jo zaužijejo z morsko vodo. V nasprotju z drugimi skupinami ptic imajo izredno dobro razvit voh, ki jim pomaga tako pri lovu kot pri orientaciji v gnezditveni koloniji. Cevonosci si delijo skupnega prednika s pingvini (Sphenisciformes) in slapniki (Gaviiformes). Red je razdeljen v štiri družine: albatrosi (Diomedidae), strakoši (Hydrobatidae), pelikaniči (Pelecanoididae) in viharniki (Procellariidae). V Sredozemlju gnezdiijo predstavniki strakošev in viharnikov.

Cevonosci večinoma gnezdiijo na neobljudenih ali pa vsaj samotnih otokih. Človek, ki biva na njih, sam po sebi zanje ni tako škodljiv, kot so živali, ki ga spremljajo. To so predvsem podgane in mačke, ponekod pa tudi živina. Z izjemo albatrosov in nekaterih vrst, ki gnezdiijo na južnih morjih, cevonosci na gnezdišča prihajajo ponoči, da bi se tako izognili plenilcem. Dodatna strategija za obrambo pred plenilcem je tudi kolonijsko gnezdenje. Samo gnezdo je navadno preprosto kup zemlje v naravnem rovu ali razpoki, večje vrste pa gnezdiijo tudi na prostem. Na leto imajo praviloma le eno leglo, nekatere vrste albatrosov celo ne gnezdiijo vsako leto. Izležejo le eno jajce, za mladiča pa skrbita oba starša.

Prehranjujejo se na odprtem morju, tudi v času gnezdenja se vsak dan lahko oddaljijo več sto kilometrov od kopnega. Prehranjujejo se z ribami, glavonožci in raki. Albatrosi in strakoši hrano predvsem pobirajo z gladine, viharniki pa se med lovom tudi potapljaajo, črni viharniki (*Puffinus griseus*) celo do 70 metrov globoko.

Po gnezditvi se tako odrasli kot mladiči odpravijo na odprto morje. Mladi osebk se tudi po več let ne vrnejo na kopno. V tem času lahko zaidejo zelo daleč iz siceršnjege območja razširjenosti. Takšna zablodela ptica je bil na primer ledni viharnik (*Fulmarus glacialis*), ptica severnega Atlantika, ki ga je Otmar Reiser opazoval na Dravi pri Fali leta 1922. Ko pa se končno vrnejo, običajno pridejo v isto kolonijo, kjer so se bili izvalili. Tudi partnerske zveze se navadno obdržijo vse življenje, pri večini vrst to lahko pomeni več desetletij. Najstarejši atlantski viharnik (*Puffinus puffinus*) je bil ponovno ujet 50 let po obročkanju. Glede na to, da je bil obročkan kot odrasel, je bil ob ponovni najdbi star vsaj 55 let!

Tako visoko starost pa dočaka vse manj teh ptic, saj so cevonosci zelo ogrožena skupina. Na kopnem jih ogrožajo plenilci, ki spremljajo človeka, na morju pa vse bolj intenziven ribolov in uporaba neobteženih trnkov. Ti plavajo na gladini, vaba pa ne privablja le rib, temveč tudi cevonosce, predvsem albatrose, ki se nato ujamejo na trnek in utonejo. Znanstveniki ocenjujejo, da vsako leto tako konča več deset tisoč ptic. Za uspešno varstvo je treba dobro poznati vrste, česar za cevonosce ne moremo trditi. Tudi

odgovor na navidez preprosto vprašanje »Koliko vrst cevonoscev poznamo?« se bo v prihodnosti še spreminjal – premik od določanja na podlagi zunanje videza k določanju na podlagi oglašanja, gnezditvenih navad in genetskih značilnosti je namreč precej nekdanjih podvrst »povzdignil« v samostojne vrste.

Rumenokljuni viharnik (*Calonectris (diomedea) diomedea*)

Je največji (45–52 cm) predstavnik cevonoscev, ki redno gnezdi v Sredozemlju. Slovensko ime si je prislužil s svojim rumenkastim kljunom, ki je dobro viden tudi z večje razdalje. Zanj so značilne tudi dolge ozke peruti, ki so vselej upognjene nekoliko nazaj. Izmed cevonoscev, ki se pojavljajo v Sredozemlju, je rumenokljuni viharnik najbolj spreten letalec: dolga obdobja drsenja tik nad vodno gladino le občasno prekine nekaj lenobnih zamahov s perutmi. Pogosto ga lahko opazujemo, kako sledi ladjam, neredka pa so tudi opazovanja s kopnega. Pri rumenokljunem viharniku ločimo dve podvrsti: atlantsko *borealis* in sredozemsko *diomedea*. Slednjo je leta 1769 prvi opisal Giovanni Antonio Scopoli, ki je služboval v Idriji. V svojem delu *Annus I. historico-naturalis* lokacije ne navaja – morda pa je rumenokljunega viharnika opazoval prav v slovenskem morju? Na pogled se podvrsti ne razlikujeta prav veliko: sredozemska podvrsta ima na spodnji strani primarnih letalnih peres nekoliko izrazitejše bele »jezike«, ki prebadajo črno obrobo perutnih konic. Razlike v oglašanju so prepričljivejše, genetske raziskave pa kažejo, da sta se podvrsti v razvoju ločili že pred milijonom let. V Sredozemlju gnezdi okrog 30.000 parov rumenokljunih viharnikov, od tega približno polovica v Italiji. Nam najbližja kolonija je na hrvaškem otoku Svetac v bližini Visa. Majhna kolonija »sredozemskih« rumenokljunih viharnikov je bila odkrita tudi v Biskajskem zalivu na atlantski obali Francije. Atlantska populacija rumenokljunih viharnikov je mnogo številčnejša – samo na Azorih gnezdi 188.000 parov. Rumenokljuni viharniki pozimi večinoma zapustijo Sredozemlje in prezimujejo v Atlantskem oceanu južno od ekvatorja, le majhen del jih ostane v Sredozemlju, predvsem v okolici Sicilije.

Pojavljanje v Sloveniji: Sodobnih podatkov o pojavljanju rumenokljunega viharnika v Sloveniji ni, glede na številčnost vrste na hrvaškem Jadranu, kjer so bile opazovane tudi več stoglave jate, pa lahko pričakujemo kakšnega tudi v slovenskem morju.

Sredozemski viharnik (*Puffinus yelkouan*)

S 30–35 centimetri je nekoliko manjši od rečnega galeba (*Chroicocephalus ridibundus*). Najbolj bode v oči zaradi svoje kontrastne obarvanosti – zgornja stran je črna, spodnja pa skoraj povsem bela. To razliko še dodatno poudari način leta, saj se sredozemski viharnik med zamahovanjem s perutmi nagiba z levega na desni bok, občasno pa tudi

2

3

4

5

6

7

Balearski viharik (*Puffinus mauretanicus*)

S 34–39 centimetri je nekoliko večji od sredozemskega viharika. Kontrast med zgornjo in spodnjo stranjo telesa je pri balearskem vihariku manj izrazit, saj so boki in prsa temno rjava. Kot je razvidno že iz imena, vrsta gnezdi na Balearskih otokih ob vzhodni španski obali. Prihodnost vrste je negotova; če se bodo sedanji populacijski trendi nadaljevali, bo kakih 2.000 parov velika gnezdeča populacija izumrla v naslednjih 35 letih. Viharnike ogrožajo predvsem plenilci, kot so mačke in podgane, in neodgovoren ribolov. Po gnezditvi se jih veliko odseli skozi Gibraltarstva vrata v Atlantski ocean, nekateri pa ostanejo v bližini gnezdišč.

Pojavljanje v Sloveniji: V Sloveniji ta viharik še ni bil opazovan in zaradi svojih selitvenih navad najverjetneje tudi nikoli ne bo.

Strakoš (*Hydrobates (pelagicus) melitensis*)

Z velikostjo 15–16 centimetri komajda presega velikost mestne lastovke (*Delichon urbicum*), ki ji je podoben tudi po obarvanosti. Spoznamo ga po črnem perju, ki ga prekinjata bela trtica in široka podperutna proga. Zanj je značilen tudi frfotavi let, zaradi katerega občasno spominja celo na netopirja. Kot velja za številne druge cevonosce, so razlike med podvrstami pritegnile pozornost znanstvenikov šele pred nedavnim. Izkazalo se je, da se oglašanje atlantske (*H. p. pelagicus*) in sredozemske (*H. p. melitensis*) podvrste precej razlikujeta. Dodatno so ugotovili, da se »atlantski« strakoši ne odzivajo na izzivanje s posnetkom oglašanja »sredozemskih«, in obratno. Nazadnje pa so genske raziskave pokazale, da se »sredozemski« in »atlantski« strakoši ločeno razvijajo že 550.000 let. Zaradi teh razlik lahko utemeljeno pričakujemo, da bosta podvrsti v bližnji prihodnosti dobili status samostojnih vrst. Za terenskega ornitologa bo to svojevrsten izziv, saj določevalni znaki, ki bi omogočali ločevanje med (pod) vrstama zgolj z opazovanjem, še niso znani. »Sredozemski« strakoši so precej manj številčni od svojih atlantskih sorodnikov – v Sredozemlju gnezdi okrog 20.000 parov, medtem ko je populacija »atlantskih« strakošev ocenjena na 500.000 parov. Največje kolonije teh ptic so na Balearskih otokih, na Malti in na otočjih okrog Sicilije. Manjše kolonije so tudi v Egejskem in Jadranskem morju – nam najbližja je verjetno na samotnem otoku Jabuka, približno 50 kilometrov zahodno od dalmatinskega otoka Visa. Velika večina »sredozemskih« strakošev tudi pozimi ne zapusti »domačega« morja, obročkovaški podatki pa kažejo, da manjši del populacije zimo kljub vsemu preživi v Atlantiku: strakoša, obročkanega kot mladiča blizu Sicilije, so tri leta kasneje ujeli na Portugalskem. Strakoše, posebno ob španskih obalah, zelo ogroža razvoj turizma. Zaradi svetlobnega onesnaževanja so strakoši med nočni obiski kolonij veliko bolj izpostavljeni plenilcem.

Pojavljanje v Sloveniji: O pojavljanju strakoša v Sloveniji nimamo natančnih podatkov. Henrik Freyer ga v svojem delu *Fauna Kranjske* iz leta 1842 (*Fauna der in Krain bekannten Säugtiere, Vögel, Reptilien und Fische*) sicer omenja, vendar brez navedbe letnice ali kraja opazovanja. Verjetno jeseni vsaj kakšen osebek zaide tudi v Tržaški zaliv, vsekakor pa bo za srečanje s strakošem v našem morju potrebna zvrhana mera sreče, verjetno pa tudi opazovanje z ladje. ●

2: »Atlantski« rumenokljuni viharik (*Calonectris (diomedea) borealis*) - konice peruti so na spodnji strani povsem črne. foto: Steve Collins

3: »Sredozemski« rumenokljuni viharik (*Calonectris (diomedea) diomedea*) - v črno na konici peruti se zadržajo beli »jeziki«. Določevalni znak ni povsem zanesljiv, saj so pri nekaterih osebkih ti »jeziki« slabše izraženi. foto: Ryan P. O'Donnell

4: Sredozemski viharik (*Puffinus mauretanicus*) - na fotografiji so dobro vidne dolge noge, ki praviloma prese-gajo dolžino repa. foto: Luc Hoogenstein / Saxifraga

5: Balearski viharik (*Puffinus mauretanicus*) - vrsta je precej manj kontrastno obarvana kot sredozemski viharik. Nekateri osebki so lahko tudi temnejši od fotografiranega. foto: z dovoljenjem Joaquina Mucha

6: Strakoš (*Hydrobates pelagicus*) - značilni sta bela proga po sredini peruti in belina, ki s trtice sega tudi na boke. Sredozemski (*H. p. melitensis*) in atlantske (*H. p. pelagicus*) (pod) vrste na pogled ni mogoče ločiti. foto: Luís Rodrigues

7: Ledni viharik (*Fulmarus glacialis*) gnezdi ob severno-atlantskih obalah, zunaj Atlantika pa se pojavlja izjemno redko. V nasprotju s svojimi sorodniki kolonije obiskuje podnevi. Od večjih vrst galebov ga ločimo po obliki, načinu leta in izostanku črmine na konicah peruti. foto: Janus Verkerk / Saxifraga

malo zajadra. Večje jate so zato lahko videti kot utripajoča gmota belih in črnih peg. V primerjavi z drugimi vrstami se navadno prehranjujejo bližje obali. V Sredozemlju gnezdi 13.000–33.000 parov. Izjemno širok razpon populacijske ocene opozarja na dejstvo, da je zaradi skrivnostnega načina življenja gnezdeče viharnike težko popisovati. Populacija je omejena na osrednje in vzhodno Sredozemlje, največ jih je v Italiji in Grčiji. Velikost kolonij običajno ne presega nekaj sto parov, seveda pa obstajajo tudi izjeme, kot je na primer kolonija na južnoitalijanskem otoku Lampedusa, kjer gnezdi nekaj tisoč parov. Na Hrvaškem je bilo gnezdenje potrjeno zgolj na otoku Svetac. Sodeč po velikosti jat, prešteti na morju, je v Jadranu redkejši od rumenokljunega viharika. Gnezdi v jamah in skalnih razpokah na neobljudenih otokih, za gnezdo pa nujno potrebuje nekaj zemlje, v katero izkoplje plitvo jamico za svoje edino jajce. Z gnezdenjem prične precej zgodaj, in sicer konec marca ali v začetku aprila. To je koristno, saj je v hladnejšem morju več planktona in tudi vrst, ki se prehranjujejo z njim. Do takrat, ko se morje segreje in je hrane manj, pa so mladiči že skoraj speljani. Jeseni se na območjih, bogatih z ribami, lahko zberejo tudi večtisočglave jate. Prehranjevanje v jatah se zdi kaotično, saj se ptice za ribami potapljajo kar druga prek druge. Do 25.000 se jih skozi Bosporsko ožino odseli v Črno morje, veliko pa jih tudi ostane v bližini svojih gnezdišč.

Pojavljanje v Sloveniji: Je edina vrsta cevonosca, ki se pri nas redno pojavlja. Sredozemski viharniki so najštevilčnejši jeseni, ko jih privabijo večje jate rib. Veliko število sardel (*Clupea pilchardus*) je verjetno botrovalo pojavi doslej največje, kar tisočglave, jate v slovenskem morju. Manjše jate so bile opazovane tudi poleti, verjetno je šlo za negnezdeče osebe. V zadnjem času se je izkazalo, da se sredozemski viharniki pri nas pojavljajo tudi pozimi. V primeru močnega vetra se ptice približajo obali, zato so možnosti za opazovanje s kopnega takrat precej večje.

Jezero Kerkini - biser severne Grčije

// Dejan Bordjan

Površina: 10.996 ha (dolžina 17 in širina 5 kilometrov)

Nadmorska višina: 31 - 38 m

Št. vrst ptic: 300

Zanimive vrste ptic: kodrasti pelikan (*Pelecanus crispus*), rožnati pelikan (*P. onocrotalus*), beloglavka (*Oxyura leucocephala*), belorepec (*Haliaeetus albicilla*), mali klinkač (*Aquila pomarina*), mala gos (*Anser erythropus*), plamenec (*Phoenicopertus roseus*), balkanski strnad (*Emberiza caesia*), zakrinkani srakoper (*Lanius nubicus*)

Zanimivi sesalci: šakal (*Canis aureus*), volk (*C. lupus*), vidra (*Lutra lutra*), divja mačka (*Felis silvestris*)

Želve (4 vrste): močvirska sklednica (*Emys orbicularis*), rečna sklednica (*Mauremys caspica*), grškakornjača (*Testudo hermanni*), mavrska kornjača (*T. graeca*)

Dvoživke: hribski urh (*Bombina variegata*), zelena krstača (*Bufo viridis*), zelena rega (*Hyla arborea*), sirijska česnovka (*Pelobates syriacus*), rosnica (*Rana dalmatina*), grška žaba (*Rana graeca*), navadni močerad (*Salamandra salamandra*), navadni pupek (*Triturus vulgaris*)

Rastline: 798 vrst

Orhideje (16 vrst): piramidasti pilovec (*Anacamptis pyramidalis*), dolgolistna naglavka (*Cephalanthera longifolia*), temno-rdeča močvirnica (*Epipactis atrorubens*), jajčastolistni muhovnik (*Listera ovata*), rjava gnezdoznica (*Neottia nidus-avis*), osjeliko mačje uho (*Ophrys sphegodes*), navadna kukavica (*Orchis morio*), metuljasta kukavica (*Orchis papilionacea*), škrlatno-rdeča kukavica (*Orchis purpurea*), pikastocvetna kukavica (*Orchis ustulata*), zelenkasti vimenjak (*Platanthera chlorantha*), velecvetni ralovec (*Serapias vomeracea*)

Zavarovano območje: jezero Kerkini in njegova okolica so naravni rezervat, mokrišče, zavarovano z Ramsarsko konvencijo, SPA, IBA, mnogi selivci, pojavljajoči se na jezeru, so zavarovani z Bonso konvencijo

Ribiški čolni mirno stojijo privezani v bližini obale. Ni kjer na vodi ni opaziti ene samcate duše. Namesto ljudi na bližnjem čolnu stojijo kodrasti pelikani (*Pelecanus crispus*). Šest jih je. Na sosednjih čolnih jih je še nekaj, posamezni plavajo okoli čolnov. Na čolnu nekaj deset metrov stran oprezata čopasta (*Ardeola ralloides*) in mala bela čaplja (*Egretta garzetta*). Na naslednjem čolnu čepi še siva čaplja (*Ardea cinerea*). Kot v posmeh so čolni pobeljeni z iztrebki in zasedeni s pernatimi ribiči. Kje se skrivajo pravi ribiči in kako je lahko na vodi toliko ribojedih ptic? Po hitri oceni je v eni jati več kot tisoč kormoranov (*Phalacrocorax carbo*) in nekaj deset kodrastih in rožnatih pelikanov (*Pelecanus onocrotalus*). Ob veliki gnezdtiveni koloniji so na jezeru še vsaj dve ali tri take jate.

Zemljevid: Uporabljen z dovoljenjem »The General Libraries, The University of Texas at Austin«.

1: Kobranka (*Natrix tessellata*)
foto: Dejan Bordjan

2: Beloglavka (*Oxyura leucocephala*)
foto: Jan van der Straaten / Saxifraga

3: Velecvetni ralovec (*Serapias vomeracea*)
foto: Jernej Figelj

4: Žličarki (*Platalea leucorodia*)
foto Dejan Bordjan

5: Vidra (*Lutra lutra*)
foto: Milan Cerar

6: Jezero Kerkini – severno grško jezero, ki gosti več kot 300 vrst ptic
foto: Spiros Kombogiannis (<http://www.flickr.com/photos/21045203@No4/>)

7

8

9

7: Glavni dotok vode v jezero Kerkini je reka Strymonas; ob njenem ustju se razprostira poplavni gozd.

8: Čopasta čaplja (*Ardeola ralloides*) je bila med obiskom najpogostejša vrsta na obrežju.

9: Vodni bivoli (*Bubalus arnee*) s pašo pomembno oblikujejo kanale in mlake, ki obkrožajo jezero. Iz mleka bivolov izdelujejo izvrstne sladice in druge izdelke.

Jezero Kerkini leži v severnem delu Grčije, ki je večini poznan predvsem po Aleksandru Velikem ter po izvoru spora med Grčijo in Republiko Makedonijo glede imena slednje. Regiji Makedonija in sosednja Trakija sta v nasprotju z večino preostale Grčije polni mokrišč. Kakšen pomen ima ta del Grčije za vodne ptice, priča cela množica (23) mednarodno pomembnih območij za ptice. Tri območja zbuja veliko pozornost tako po številu ptic kot po številu vrst, zaradi katerih so tudi tako pomembna. Ob jezeru Kerkini sta to še območji Mikri Prespa ter delta reke Evros: Mikri Prespa z velikimi mešanimi kolonijami pelikanov, plevic (*Plegadis falcinellus*) in žličark (*Platalea leucorodia*), delta reke Evros pa s po sto in več tisoč prezimujočimi vodnimi pticami, med katerimi so našli 4.000 plamencev (*Phoenicopterus roseus*), 1.980 rjastih kozark (*Tadorna ferruginea*) in 10.870 beločelih gosi (*Anser albifrons*).

Jezero Kerkini

Južno od gorovja Kerkini se je še v začetku 20. stoletja razprostiralo obsežno mokrišče, ki ga je ustvarila reka Strymonas. Mokrišče je bilo neprehodno in popolnoma neposeljeno, dokler ga niso leta 1932 spremenili v plitvo jezero. Reka Strymonas s seboj nosi velike količine peska, zato se je jezero počasi zapolnilo. Leta 1980 so zato močno povišali nasipe. Tako jezero danes meri med 54 km² ob najnižjem in 72 km² ob najvišjem vodostaju. Zaradi dvigovanja nasipov se je popolnoma spremenilo. Precej vrst gnezdičk je z območja izginilo, druge so postale redkeje, spet tretje so začele gnezditi. Najslabše so jo odnesle vrste trstič in poplavnih travnikov. Zaradi večje višine in nihanja vode je največjo skrb takratnim ornitologom povzročilo občutno zmanjšanje poplavnega gozda ob ustju reke Strymonas. Tam je bila namreč mešana kolonija kormoranov, čapelj in ibisov. Vrstna sestava ptic pa je poleg spremenjenih habitatov odsevala tudi spremembo v vrstni sestavi rib in nevretenčarjev.

Severna polovica jezera je danes zelo plitva, na južni pa jezero tu in tam doseže globino osmih metrov. Strymonas je glavni dotok vode v jezero in ob njegovem ustju se razprostira srednje velik poplavni gozd. Z izjemo omenjenega gozda in nekaj zaplat trstič je obrežnega rastja zelo malo. Temu primerno je ptic, vezanih na obrežno rastje, malo. Večino jezera čez poletje prekrijejo vodne rastline, kot so vodni orešek (*Trapa natans*), rumeni blatnik (*Nuphar luteum*), ščitolistna močvirka (*Nymphoides peltata*) in beli lokvanj (*Nymphaea alba*). Na jezero in okolico imajo pomemben vpliv pašne živali. Po nasipu, kanalih ter ob reki v pritoku se pasejo ovce, konji, koze ter predvsem vodni bivoli. Slednji dajejo območju poseben pečat. Območje je eno večjih proizvajalk mleka vodnih bivolov, iz katerega izdelujejo pravo mocarelo. Presenetljivo pa je, da kljub veliki ponudbi sladice in drugih kulinarnih izdelkov iz mleka vodnih bivolov v okolici sploh ne poznajo mocarele. Vodni bivoli pomembno oblikujejo kanale in mlake, ki obkrožajo jezero, saj se v njih skrivajo pred poletno vročino.

Ptičje bogastvo prek leta

Jezero je kljub spremembam in posegom vanj postalo Ramsarska lokaliteta, kjer so doslej zabeležili več kot 300 vrst ptic. Od teh slaba polovica gnezdi na jezeru ali v njegovi okolici. Območje je zanimivo v vsakem delu leta in vselej vredno obiska. Pozimi se na jezero zgrinjajo velike jate gosi in labodov (vseh treh vrst). Ena izmed varstveno najpomembnejših vrst na jezeru je mala gos (*Anser erythropus*), katere število iz leta v leto narašča. Pozimi je na jezeru tudi kakšnih tisoč kodrastih pelikanov, ki privlačijo fotografe s celega sveta. Takrat je namreč mogoče iz neposredne bližine fotografirati pelikane med prehranjevanjem in prerivanjem. Pozimi se zadnjih nekaj let zbira tudi velika množica plamencev. Na in ob jezeru pozimi lovijo mnoge ujede, kot so belorepec (*Haliaeetus albicilla*), planinski orel (*Aquila chrysaetos*), veliki klinkač (*A. clanga*) ter rjavi (*Circus aeruginosus*) in pepelasti lunj (*C. cyaneus*).

10

Spomladi začne število kodrastih pelikanov upadati, na domesti pa jih »rožnata« vrsta. Ker se kodrasti pelikani tu zadržujejo prek celega leta, so jim za gnezdenje naredili dve umetni ploščadi. Danes na njih gnezdi nekaj manj kot sto parov. Rožnati pelikan tukaj sicer ne gnezdi, vendar v znatnem številu tu živi čez topli del leta, posamezni osebki pa ostanejo tudi čez zimo. Na jezero ves dan v manjših jatah prihajajo pelikani iz kolonij na Mikri Prespe. Spomladi oživi tudi kolonija kormoranov v poplavnem gozdu, kjer gnezdijo še kvakači (*Nycticorax nycticorax*), žličarke, male bele čaplje, pritlikavi kormorani (*Phalacrocorax pygmeus*) ter nekaj plevic. Tukaj je mogoče opazovati seleče se ujede, predvsem ribje orle (*Pandion haliaetus*), lunje in rdečenoge postovke (*Falco vespertinus*) ter gnezdeče ujede v okolici jezera. Jezero je verjetno eno redkih območij, kjer blizu skupaj uspešno gnezdiata belorepec in planinski orel. Na obrobju jezera in v njegovi okolici od zanimivejših vrst gnezdijo še mali klinkač (*Aquila pomarina*), mali orel (*A. pennata*), črni škarnik (*Milvus migrans*) ter kratkonogi skobec (*Accipiter brevipes*). Posebnost jezera, vsaj v primerjavi z našimi jezери, so teritorialni čopasti ponirki (*Podiceps cristatus*). Na začetku na to sploh nisem bil pozoren. Bili so povsod in skoraj vedno v parih. Šele čez čas sem ugotovil, da se posamezni pari gibljejo po navidežno omejenih območjih, ki so bila razporejena dokaj enakomerno. To mi je potrdil par, ki se kljub naši navzočnosti sploh ni oddaljil od obale. Ko pa je le zaplaval malo naprej, se je vanj zapodil sosednji par. V Sloveniji čopaste ponirke omejuje hrana, na jezeru Kerkini pa prostor. Tekmovanje za prostor je tako močno izraženo, da so čopasti ponirki zasedli navidezne teritorije že slab mesec pred graditvijo gnezda. Poleg umetnih ploščadi za pelikane je bilo narejenih tudi nekaj manjših umetnih otokov za navadne čigre (*Sterna hirundo*). V bistveno večjem številu tukaj gnezdijo belolične čigre (*Chlidonias hybridus*). Poleg gnezdilcev se na območju zadržuje tudi ogromno število selivcev. Med najštevilčnejšimi v času našega obiska so bili črne (*C. niger*) in beloperute čigre (*C. leucopterus*), mali galebi

(*Hydrocoloeus minutus*), breguljke (*Riparia riparia*) ter kmečke lastovke (*Hirundo rustica*). Na nasipu in v plitvinah so bile najštevilčnejši čopaste čaplje in pritlikavi kormorani, ki tu gnezdijo v znatnem številu.

Poletje prinese barvito vodno površino, na gosto prekrito s cvetočimi vodnimi rastlinami, med katerimi lovijo belolične čigre in čopaste čaplje ter mnogi pisani kačji pastirji. Jeseni tu najde zatočišče množica selivcev, med katerimi zbuja pozornost sredozemski sokol (*Falco eleonorae*) in kravja čaplja (*Bubulcus ibis*).

Ribe, ribiči in ribojede ptice

Gotovo vas zanima odnos med večnimi sovražniki ribiči in ribojedimi pticami... Jezero je veliko in razmeroma plitvo, kar ob pomoči toplega podnebja pomeni visoko produkcijo. Poleti jezero prekrijejo plavajoče vodne rastline, ki dajejo ribjim mladim veliko hrane ter možnosti za skrivanje pred plenilci. Rib je torej veliko in jih ne morejo izloviti ne ribiči ne ribojede ptice. Med našim obiskom smo ocenili, da je na jezeru več kormoranov, kot jih je v povprečni zimi na celotnem ozemlju Slovenije, nekaj sto pelikanov obeh vrst, kakih tisoč parov čopastih ponirkov ter po nekaj sto štirih vrst čiger, pritlikavih kormoranov ter treh vrst čapelj. Torej ogromen nabor ribojedih ptic! Ribe pa so pomemben vir hrane tudi okoliškimi prebivalcem. Ribičem je lov rib med gnezditveno sezono od marca do julija prepovedan. V hladni polovici leta, ko je lov spet dovoljen, pa lovijo drugačne ribe kot ribojede ptice. Le-te večinoma lovijo majhne in srednje velike ribe, ribiči pa predvsem velike. Ribiči se verjetno tudi zavedajo, da jim ptice pomenijo vir dohodkov zaradi nenehno prihajajočih turistov, zato jih ne preganjajo. Edina vrsta, ki jim povzroča težave, je »spet« kormoran. Pa ne zaradi tega, ker lovi ribe, pač pa zaradi kraje rib iz mrež. Posledica pa na srečo ni lov nanje, ampak le odganjanje od mrež. Včasih še to z zelo opazno grško ležernostjo.

10: Rožnati pelikan (*Pelecanus onocrotalus*) prihaja na jezero v znatnem številu v toplem delu leta, posamezni osebki pa ostanejo tudi čez zimo.

foto: vse Dejan Bordjan

11

12

13

11: Močvirska sklednica (*Emys orbicularis*) - ena izmed vrst na območju jezera Kerkini

12: Gnezditvena kolonija najštevilčnejše riboje vrste območja - kormoranov (*Phalacrocorax carbo*)

13: Ena od dveh umetnih ploščadi, kjer gnezdiyo kodrasti pelikani (*Pelecanus crispus*)

foto: vse Dejan Bordjan

Okolica

Poleg jezera je zanimiva tudi okolica. Severno in jugozahodno od njega se dviga dvojje gorovij. Severno Kerkini (Beles), mejno gorovje z Bolgarijo, ki je v večjem delu pokrito z gozdom, na južni in zahodni strani jezera pa nižje gorovje Marvovouni. Obe gorovji sta vredni obiska in priporočljivo je slediti napotku lokalnega ornitologa: »Najbolje se je izgubiti na mnogih cestah, ki od jezera vodijo v okoliško gorovje.« Naredili smo le dva izleta zunaj jezera in res se je splačalo. Z gorovja Kerkini se nam je odprl zelo lep razgled na jezero in tudi lepo ohranjeni gozd v Kerkinih je bil vreden ogleda. V njem smo se počutili kot doma, saj je bil podoben našemu bukovemu gozdu v dinarskem delu Slovenije. Vznožje gorovja prekriva toploljubno rastje, bogato s penicami, vrtniki, srakoperji in strnadi. Med obiskom zahodne strani jezera pod gorovjem Marvovouni pa smo se kakšno uro zadrževali na opuščnem kamnolomu. Ta nam je ob vsem drugem razkril žalobno sinico (*Poecile lugubris*), balkanskega strnada (*Emberiza caesia*), sredozemskega kupčarja (*Oenanthe hispanica*) in rjavoglavega srakoperja (*Lanius senator*). Na vzhodni strani jezera se razprostira obsežna kmetijska krajina, posejana s topolovimi nasadi. Na naše presenečenje so bila polja precej zapleveljena. Na neki pšenični njivi smo se spraševali, ali nemara gojijo mak. Zanimivi so se mi zdeli topolovi nasadi, saj so v nekaterih gnezdi-le sive čaplje. V vseh pa so družno peli kobilarji (*Oriolus oriolus*) in slavci (*Luscinia megarhynchos*). V naseljih je bilo veliko gnezd belih štokelj (*Ciconia ciconia*), ob njih pa kopicica smrdokaver (*Upupa epops*) in čukov (*Athene noctua*).

V okolici jezera ob reki Strymonas še vedno gnezdi zlato-vranka (*Coracias garrulus*). Reka je sicer ujeta med dva nasipa, a ker sta si precej vsaksebi, dopuščata reki določeno mero svobode (nekaj, kar bi se lahko naučili tudi naši vodarji). Tako je reka polna peščenih sipin, na katerih gnezdiyo mali deževniki (*Charadrius dubius*) ter mali martinci (*Actitis hypoleucos*). Višje na reko se hodijo prehranjevat

tudi mnoge ptice z jezera. Tako lahko med letom nad reko zlahka opazujemo jate pelikanov, kormoranov, pritlikavih kormoranov in žličark.

Zaključek

Ribiči in ptice ob jezeru Kerkini so lep primer sobivanja ljudi z naravo, čeprav verjetno zgolj po spletu okoliščin. Narava in njeno varstvo domačinom pomenita priložnost in ne omejitev, kar se kaže v visoki biotski pestrosti območja. S takim načinom razmišljanja imajo okoliški ljudje lahko le korist. Samo območje jim z izjemo kmetijstva in ribolova ne ponuja veliko možnosti za preživetje, sobivanje z naravo pa jim omogoča nov vir, ki se jim tudi bogato obrestuje. ●

Viri:

<http://www.ramel.org/lake-kerkini/project.html>
<http://www.birdwing.eu/index.php?PID=4>
<http://birdphotoblog.jaripeltomaki.com/?tag=lake-kerkini>

→ Vpišite se v e-skupino Ljubitelji ptic

Če želite prejemati naša obvestila o društvenih dogodkih ali prispevati svoje izkušnje oziroma mnenja, povezana s pticami in naravo, če želite prebrati, kakšne dogodivščine so izkusili drugi člani društva, si ogledati njihove fotografije ipd., potem vas vabimo, da se vpišete na skupino Ljubitelji ptic, in sicer na ljubitelji-ptic-subscribe@yahoogroups.com.

Ptice se zaletavajo v steklene površine

// Jernej Figelj

Zadnja leta prejemamo na DOPPS vedno več klicev zaradi ptic, ki se zaletavajo v stanovanjske in druge steklene površine. Žal pojav ni redek. Po oceni Službe za ribištvo in prostoživeče živali ZDA (U.S. Fish and Wildlife Service) steklene površine samo v ZDA pobijejo milijardo ptic na leto!

Zakaj se ptice zaletavajo v steklene površine

Ptica se zaleti v stekleno površino, najpogosteje je to steklo okna na stavbi, ker napačno dojema odsev v njem. Zaradi svojstvenega vida namreč misli, da je odsev resničen, in se temu primerno odzove. Obstaja več »tipov« zaletavanja v steklene površine. Prvi se dogaja podnevi, ko se ptice zaletijo v okna, ker vidijo v njih odsev dreves, neba in oblakov. Lahko vidijo na notranji strani okna lončnice ali pa pokrajino na drugi strani stavbe skozi drugo okno. Drugi »tip« se zgodi ponoči v času selitve. Visoke zgradbe so lahko smrtonosne že zaradi tega, ker so zgrajene na selitveni poti ptic. Posebej nevarne so osvetljene stavbe. Večina ptic se seli ponoči, ko se orientirajo po zvezdah. Zaradi nam še nerazumljivih razlogov, posebej v času nizke oblačnosti in megle, ptice skrenejo s svoje poti proti lučem, ki osvetljujejo stavbe, pogosto so to luči televizijskih oddajnikov, svetilnikov ... Ptice nato krožijo okoli luči do onemoglosti, se zaletavajo druga v drugo in v stavbo. Takšen primer se je zgodil v noči na 12. oktober 2005 na obrobju Novega mesta, ko je bilo pri tovarni Adria Mobil d.o.o. najdenih 15 mrtvih prepelc (*Coturnix coturnix*) in še nekaj drugih ptic. Tretji »tip« pa se dogaja spomladi, ko ptice gnezdijo. Povezan je z vrstami, ki gnezdijo v bližini človeških bivališč in so teritorialne. Najpogosteje so to bele pastirice (*Motacilla alba*) in kosi (*Turdus merula*). V času gnezditve postanejo teritorialni in skušajo pregnati vsakega tekmeca s svojega območja. Samci svoj odsev v steklu dojemajo kot tekmeca, ki ga skušajo odgnati. Zgodi se, da namišljenega tekmeca preganjajo ves teden.

Zakaj ptice ne vidijo stekla

Ptice imajo oči na straneh glave in ne spredaj kot ljudje. Zaradi tega imajo širši zorni kot, ki jim pomaga pri hitrejšem zaznavanju plenilcev. Ta prednost se izkaže za slabost, ko gre za globinsko dožemanje prostora, ki je odvisno od prekrivanja vidnih polj oči. Poleg tega ptice vidijo barve drugače kot ljudje in čisto mogoče je, da za nas

rahel odsev ptice dojemajo kot resnično prikazen. Naj bo to odsev lastnega telesa ali odsev okolice, ptice »verjamejo« odsevu in ga dojemajo kot resnično ptico ali okolico.

Kako preprečiti zaletavanje ptic v stekla

Najlažje bomo to naredili tako, da preprečimo odsevanje v steklu. Če imamo na zunanji strani oken polkna, jih zapremo. Če teh nimamo oziroma ne želimo bivališča preveč zatemniti, na zunanji strani steklo prelepimo. S kakšnimi vzorci bomo to naredili, je čisto vseeno. Če so nam všeč ujede, lahko okno prelepimo z njihovimi silhuetami, lahko pa tudi z zvezdami, ribami ... torej s čimerkoli, da le opozorimo ptico, da ima opraviti s steklom in ne s čim drugim. Po nekaterih podatkih naj bi najbolj pomagale pokončne črte, ki so nalepljene največ 10 centimetrov narazen. Pomaga tudi, če steklo zasenčimo in mu s tem preprečimo odsev, kar lahko naredimo z mrežo za zaščito pred komarji in tako ubijemo dve muhi na en mah. Zanjše čase se na tržišču pojavljajo t.i. »UV-okna«, ki naj bi zmanjšala število trkov za 75 %.

Kaj narediti z najdeno ptico

Smrtnost pri trkih s steklenimi površinami je približno 50-odstotna. Najboljše bo, če najdeno ptico položimo za pol ure v škatlo, v miren in temen prostor. Ponavadi je ptica le malo šokirana od udarca in potrebuje nekaj časa, da si opomore. Če opazimo, da je ptica poškodovana in ne more leteti, se obrnemo na najbližjo veterinarsko postajo. Zgodi pa se, da ptica zaradi notranjih poškodb tudi pogine.

Dodatno:

<http://www.allaboutbirds.org/Page.aspx?pid=1184&ac=ac>
<http://earthsky.org/biodiversity/why-do-birds-collide-with-windows>
<http://www.fws.gov/birds/documents/Glass.pdf>
<http://mn.audubon.org/project-birdsafe>
<http://www.vogelwarte.ch/vogel-und-glas.html>

1: Teritorialnega kosa (*Turdus merula*) je zmotilo neustrezno odloženo staro ogledalo. foto: Al Vrezec

→ Festival opazovanja ptic

Letošnjo jesen med 30. septembrom in 7. oktobrom portugalski BirdLife partner, SPEA, v pokrajini Algarve na Portugalskem organizira 3. Birdwatching Festival of Sagres. Vabljeni ste, da se ga udeležite med 5. in 7. oktobrom 2012, ko bo odprt tudi za splošno javnost. Organizatorji bodo obiskovalcem ponudili terenske izlete in izlete s čolni, kratka predavanja, delavnice, prikaze obročkanja, monitoring ujed in izobraževalne aktivnosti za starše in otroke. Festival bo obiskal tudi Erik Hirschfeld, urednik knjige "The World's Rarest Birds".

Od avgusta do novembra postane ta portugalska regija poglobljen koridor za seleče se ptice, kot so štorke, ujede in tudi druge vrste ptic. Takrat je mogoče opazovati skoraj vse vrste ptic, ki se pojavljajo na Portugalskem in za svoj let izkoriščajo zračne tokove. Z malo sreče pa je mogoče videti še druge redke vrste. Če se želite festivala udeležiti, lahko za nadaljnje informacije obiščete spletno stran <http://www.birdwatchingsagres.com/> (tudi v angleščini in španščini), kjer se lahko naročite na novičnik, v katerem vas bodo obveščali o vseh novostih festivala.

1

2

Morska mednarodno pomembna območja za ptice

// Urša Koce

1: Sredozemski vranjek (*Phalacrocorax aristotelis desmarestii*) je ciljna podvrsta za opredelitev morskih IBA-jev pri nas.
foto: Jure Novak

2: Jadranska gnezdišča sredozemskih vranjekov ležijo na odmaknjenih skalnatih otokih in čereh vzdolž hrvaške obale od Brionov do južne Dalmacije.
foto: Al Vrezec

Ohranjanje prostoživečih vrst ptic v današnjem času ni mačji kašelj. Ogrožene so številne vrste in vsaka od njih bi potrebovala, tako kot najbolj ranljivi člani naše družbe, posebno pozornost in varstvo. Žal je zaradi omejenih finančnih virov in tudi praktičnih ovir tako rekoč nemogoče razviti specifične varstvene programe za prav vsako ogroženo vrsto na našem planetu. A k sreči optimisti nikoli ne bodo ostali križem rok. Tako se je na področju varstva prostoživečih vrst ptic pod pokroviteljstvom zveze BirdLife International v iskanju čim bolj optimalnih rešitev v 80. letih rodil program »Mednarodno pomembna območja za ptice« (ang. Important Bird Areas, IBA). Cilj tega programa je opredeliti in varovati tista območja na našem planetu, ki so za preživetje in razmnoževanje ptic še posebej pomembna.

Program je bil od svojega začetka do danes zlasti plodovit v kopenskem in sladkovodnem okolju. Po svetu je bilo doslej razglašanih že več kot 9.000 območij IBA. Številna so tako ali drugače zavarovana, upravljajo jih po trajnostnih načelih oziroma na njih potekajo konkretne naravovarstvene akcije. V Evropski uniji so območja IBA vključena tudi v mrežo Natura 2000.

Ohranjanje morskih ptic

Morja in oceani so dom številnih ptic, a razmeroma malo številnih ljudi. Tja se raje odpravljamo začasno, največkrat zato, da si vzamemo, kar potrebujemo za življenje na kopnem, ali zato, da potujemo z enega kopnega na drugo. Naši interesi na morju so vendarle usmerjeni tudi v korist

drugih vrst. A pri tem se nemalokrat spoprijemamo z ne prav lahkiimi praktičnimi izzivi. Z njimi so se srečali tudi strokovnjaki za varstvo morskih ptic.

Vzemimo za primer značilne predstavnike morskih ptic, cevonosce (Procellariiformes). Ti večji del življenja preživijo na oceanih, kopno pa obiščejo le za kratek čas gnezdenja. V preteklih desetletjih so bila varstvena prizadevanja za ohranjanje teh ptic omejena na preučevanje in varstvo njihovih gnezditvenih kolonij na kopnem. Glavni razlog za to so bile logistične težave in tehnične omejitve pri raziskavah, monitoringu in sledenju na oceanu. S podobnimi izzivi smo se srečali tudi pri preučevanju sredozemskega vranjeka (*Phalacrocorax aristotelis desmarestii*) v Sloveniji, ki je ciljna podvrsta za opredelitev morskih IBA pri nas. Doslej smo se lahko posvečali le štetju osebkov na treh skupinskih prenočiščih ob obali, medtem ko o njihovih dnevnih poteh in območjih prehranjevanja na morju ne vemo še praktično nič. Z napredkom tehnologije se odpirajo še nedavno komaj slutene raziskovalne možnosti. Letos bomo več osebkov sredozemskih vranjekov opremili s sledilnimi napravami in napravili prve popise na morju. To bo sploh prva tovrstna raziskava kakšne vrste ptic v morskem okolju pri nas.

Pogled prek palca ni dovolj

Mednarodno pomembna območja za ptice vselej temeljijo na standardnih kvantitativnih kriterijih. Dobro poznavanje razširjenosti in številčnosti populacij ptic je osnova za njihovo opredelitev. Nove pridobitve zlasti v

3

tehnologiji sledenja so v zadnjih letih ključno prispevale k strokovno neoporečnemu opredeljevanju morskih IBA. Pionirsko delo pri opredeljevanju morskih IBA-jev v Evropi in razvoju standardne metodologije so opravili strokovnjaki iz portugalskega (SPEA) in španskega (SEO) partnerja BirdLife ob finančni podpori Evropske unije. Podatki o morskih pticah se zbirajo zlasti na štiri načine: [1] s štetjem s plovila na morskih popisnih poteh, [2] s štetjem iz letala, [3] s štetjem ptic v gnezditvenih kolonijah ali drugih zbirališčih na obali, in [4] s sledenjem posameznih osebkov, opremljenih s sledilnimi napravami. Če so nam obenem na voljo še oceanografski in drugi morski biološki podatki, je s pomočjo statističnega modeliranja mogoče ugotoviti tudi to, kateri ekološki dejavniki vplivajo na razširjenost posameznih vrst morskih ptic, ter predvideti pomen območij, ki jih s terenskimi raziskavami ptic nismo mogli zaobjeti.

Morski IBA-ji so štirih tipov: [1] območja na morju, ki jih uporabljajo kolonije morskih ptic, gnezdeče na obstoječih kopenskih IBA, [2] obalna in priobalna območja večjih zbirališč negnezdečih morskih ptic, [3] prehranjevališča morskih ptic na odprtem morju in [4] selitveni koridorji.

Morski IBA v Evropski uniji

Program opredeljevanja morskih IBA v Evropi danes poteka v več kot 20 državah Evropske unije in zajema 27 vrst morskih ptic. Doslej je program uspešno zaključilo šest držav Evropske unije: Estonija, Litva, Latvija, Danska, Portugalska in Španija. V sedmih državah raziskave še potekajo, v osmih državah pa so raziskave za opredelitev morskih IBA-jev povsem na začetku ali pa se sploh še niso pričele. Takšni nadobudneži smo tudi v Sloveniji, saj smo se temu programu pridružili nedavno, septembra lani, s projektom SIMARINE-NATURA, ki se sofinancira iz LIFE+, finančnega instrumenta Evropske komisije.

Sredozemski vranjek kot ciljna vrsta za opredelitev morskih IBA-jev

Sredozemski vranjek je edina morska ptica, ki v Sloveniji izpolnjuje kriterije za opredelitev morskih IBA. Razširjen je zgolj v Sredozemskem in Črnem morju. Njegova gnezdeča populacija je ocenjena na manj kot 10.000 parov, ki gnezdi na skalnatih otočkih in obalah v kakih 410 kolonijah, njegova že tako majhna populacija pa upada. Nam najbližja gnezdišča so na Brionih in v Kvarnerju, na hrvaških otokih in obali pa sicer gnezdi 2.000 parov v približno 250 kolonijah. Ob slovenski obali so tri skupinska prenočišča, kjer se poleti zbere tudi do 2.000 osebkov, kar pomeni dobrih 11 odstotkov celotne populacije. ●

Priporočena literatura

BirdLife International (2010): Marine IBAs in the European Union. BirdLife International, Bruselj.

VREZEC, A. (2006): Marine and coastal birds of Slovenia : status, population size and conservation of Mediterranean action plan species. str. 81-85 V: ARANSAY, N. (ed.): Proceedings of the first symposium on the mediterranean action plan for the conservation of marine and coastal birds. UNEP - MAP - RAC/SPA, Tunis.

Morski IBA-ji za sredozemskega vranjeka v državah Evropske unije

Bolgarija: Za sredozemskega vranjeka je opredeljenih nekaj kopenskih IBA ob obali Črnega morja, ki obsegajo edino gnezditveno kolonijo vranjekov v Črnem morju, ter nekaj prenočišč na obali. Raziskav za opredelitev morskih IBA-jev v Bolgariji še niso opravljali.

Ciper: Z opredeljevanjem morskih IBA-jev na Cipru še niso pričeli. Opredeljena so tri kopenska območja IBA za sredozemskega vranjeka, ki obsegajo manjše gnezditvene kolonije.

Francija: V Franciji so napravili inventarizacijo morskih IBA-jev, vendar pri opredeljevanju ni bila uporabljena standardna metodologija, zato so območja ocenjena kot neustrezno opredeljena.

Grčija: Od leta 2009 v Grčiji poteka projekt LIFE, ki je namenjen varstvu sredozemskega vranjeka in sredozemskega galeba (*Larus audouinii*) ter opredelitvi morskih območij IBA za ti dve vrsti. V okviru projekta potekajo raziskave po standardni metodologiji za opredeljevanje morskih IBA-jev.

Italija: Kot morski IBA-ji za sredozemskega vranjeka so bili v Italiji opredeljeni predeli obalnega morja v okolici obstoječih gnezditvenih kolonij ter večja skupinska prenočišča.

Slovenija: Leta 2011 se je pričel projekt LIFE+ SIMARINE-NATURA, ki se bo zaključil konec februarja 2015. V okviru projekta bodo identificirani in razglašeni morski IBA-ji ter vzpostavljena območja Natura 2000 za sredozemskega vranjeka.

Španija: Leta 2009 se je v Španiji zaključil obsežen projekt LIFE, v katerem je bilo opredeljenih 42 morskih IBA-jev. Pet območij je bilo opredeljenih za gnezditvene kolonije sredozemskih vranjekov, eno območje pa za množično zbirališče v obdobju po gnezditvi.

3: S sledilnimi napravami opremljeni sredozemski vranjeki bodo odprli nova spoznanja o njihovih dnevniht poteh in območjih prehranjevanja na morju.

foto: Duša Vadnjal

1

Brazdasti kit – hitri morski velikan

// Mojca Jernejc Kodrič

1: Brazdasti kit (*Balaenoptera physalus*) je druga največja žival na našem planetu. foto: Alexandre de Titta

2: Priprave na »zadnji potop«; s štirimi tonami betonskih blokov obteženo truplo, uteži je nosilo osem velikih napihljivih padal. foto: Ciril Mlinar Cic

3: Okostje brazdastega kita je osrednji eksponat občasne razstave *Skrivnostna smrt mlade Leonore*. foto: Ciril Mlinar Cic

Ribiči, ki so 10. marca 2003 prvi opazili poginulega kita v Piranskem zalivu, so bili nad nevsakdanjo najdbo nemalo presenečeni. Obilno truplo so sprva zamenjali z jadrnico, prevrnjeno na bok. Srečanje z večjimi vrstami kitov je v slovenskem morju res prej izjema kot pravilo, saj k nam zaidejo le redko. A vendar se je pot te dobrih 13 metrov dolge samice brazdastega kita pred devetimi leti končala prav tu. Njeno okostje je od septembra 2011 na ogled pod stropom razstavne dvorane Prirodoslovnega muzeja Slovenije.

Brazdasti kit (*Balaenoptera physalus*) je druga največja vrsta živali, kar jih je kdaj prebivalo na Zemlji. V dolžino zraste do 26 metrov in tehta celo do 80 ton. Od njega je večji le sinji kit (*B. amuscus*). Samice so, tako kot pri vseh vosatih kitih, nekoliko večje od samcev. Predstavniki podvrste severne poloble (*B. p. physalus*) so manjši od tistih z južne poloble (*B. p. quoyi*). Brazdasti kiti so razširjeni v vseh oceanih. Najpogostejše se zadržujejo v zmernih in subpolarnih vodah, globokih več kot 1.000 metrov. So zelo hitri plavalci, dosežejo do 37 kilometrov na uro. Potopijo se vsaj do globine 470 metrov in lahko pod vodo ostanejo do 15 minut. Nad vodno gladino so navadno vidni le deli njihovega sivo obarvanega hrbta, srpasta hrbtna plavut in štiri do šest metrov visok oblak izdihanega zraka. Trebuh je bel, prav tako spodnja stran repne in prsni plavuti. Glava je značilno asimetrično obarvana; na levi strani je v predelu spodnje čeljusti siva, na desni pa bela, sprednja tretjina vosov na desni strani je prav tako svetla. Plavajo sami, v parih ali manjših skupinah. V večjih jatah se pojavljajo le ob selitvah in na območjih, bogatih s hrano. Lahko dočakajo celo do 100 let. Mladiče, oslabele in stare osebkke lahko napadejo orke (*Orcinus orca*). Seveda pa jih v največji meri ogroža človek. Danes je število brazdastih kitov ocenjeno na približno 90.000 osebkov (Mednarodna zveza za varstvo narave -

IUCN, 2010). So ogrožena vrsta, drastično zmanjšanje njihovih populacij pa je posledica pretiranega kitolova v 20. stoletju. Vrhunec je bil v obdobju med letoma 1935 in 1970, ko so vsako leto ubili prek 30.000 brazdastih kitov. Mednarodna komisija za kitolov (IWC) je leta 1986 zaradi prelova številnih vrst velikih kitov in posledično zloma kitolovne industrije izdala prepoved komercialnega lova na vse vrste kitov. Nekatere države te prepovedi še vedno ne spoštujejo. Danes brazdaste kite dodatno ogrožajo še gost ladijski promet in posledično trki s plovili, pomanjkanje prehranskih virov ter zvočno in kemično onesnaženje oceanov.

Potujoče sito

Predstavniki podreda vosatih kitov, kamor sodijo tudi brazdasti kiti, imajo v ustih namesto zob po dva niza vzporednih roževinastih plošč ali vosov. Ti so na notranji in spodnji strani razcepljeni v številne resice in rabijo za precejanje plena iz morske vode. Ko se brazdasti kit požene v jato plena, na široko odpre usta, številne elastične kožne gube ali brazde na grlu pa se močno razširijo. Zato lahko zajame za velik avtobus morske vode hkrati. Ko usta zapre, potisne jezik navzgor in s krčenjem brazd na grlu iztisne vodo skozi vose, plen pa na njih obvisi kot na velikanskem situ. Glavna hrana brazdastih kitov so planktonski evfavzdni raki in raki ceponožci, v manjši meri ribe. Evfavzidne rake ali svetleče kozice imenujemo tudi kril. Z njim so v poletnih mesecih bogate predvsem polarne vode, kar tja privabi tudi brazdaste kite. Takrat dnevno porabijo do tona krila in si z izdatnim hranjenjem ustvarijo bogate energetske zaloge tolšče za zimske mesece, ko se zadržujejo v toplejših vodah zmernih zemljepisnih širin. Tu se brazdasti kiti parijo in samice po letu dni kotijo mladiče. Pozimi se hranijo bolj malo. Sezonske selitve brazdastih kitov sicer niso tako

močno izražene kot pri nekaterih drugih vrstah vosatih kitov. Na posameznih območjih, na primer v Sredozemlju, se lahko zadržujejo vse leto.

Dvotonski mladiček

Na severni polobli se brazdasti kiti pariyo od decembra do februarja. Po približno enajstih mesecih brejosti samica v zimskem času skoti mladiča. Ta ob rojstvu tehta okoli dve toni in meri šest metrov. Samica mu pomaga, da splava proti gladini in prvič vdihne zrak. Pri materi sesa približno pol leta. Njeno mleko je zelo hranljivo, zato v tem času mladič hitro pridobiva na teži. Spolno dozori pri starosti 6 – 11 let. Samica skoti enega mladiča na dve do tri leta.

V Sredozemlju ni le občasen gost

Brazdasti kiti so edini predstavniki vosatih kitov, ki stalno živijo v Sredozemskem morju. Predstavniki sredozemske populacije so manjši od sovrstnikov drugod po svetu. Samice merijo povprečno 14,7 ter samci 13,4 metra. Nekateri osebki dosežejo dolžino 19 – 20 metrov. Od atlantske populacije so genetsko izolirani. V Sredozemlju so prisotni skozi vse leto. Najpogostejše so opaženi ob francoski obali in v Ligurskem morju v poletnih mesecih, ko se intenzivno hranijo s krilom vrste *Meganyctiphanes norvegica*. Obalne vode otoka Lampedusa med Sicilijo in Tunizijo so do sedaj edino znano zimsko prehranjevalno območje brazdastih kitov v Sredozemlju. Tu se hranijo s krilom vrste *Nyctiphanes cuochi*. V severnem Jadranu se brazdasti kit občasno pojavlja, v zadnjih letih povprečno zabeleži enega na dve ali tri leta. Piranski zaliv sta nazadnje obiskala dva osebka te vrste, in sicer avgusta 2011.

Iz Piranskega zaliva v Prirodoslovni muzej Slovenije

Najdbi 13,2 metra dolgega trupla mlajše samice brazdastega kita marca 2003 v Piranskem zalivu je sledil postopek pridobitve njenega okostja s strani Prirodoslovnega muzeja

Slovenije (PMS). Predvidel je potop trupla na morsko dno kot najboljšo možno rešitev. Samica je verjetno poginila že par tednov pred najdbo, saj so bili na truplu vidni znaki razpadanja. Možni vzroki za njeno smrt so bili pomanjkanje hrane, bolezen, trčenje s plovilom in morda še kaj drugega. Verjetno so prav to »nesrečno« samico brazdastega kita ob slovenski obali opazili že januarja 2003. Po vseh pridobljenih dovoljenjih se je PMS za potop kitovega trupla dogovoril z zunanjim izvajalcem, biologom in samostojnim podjetnikom Ugom Fonda. Njegova potapljaška ekipa je kitovo truplo najprej ovila v gosto mrežo, da se manjše kosti kasneje ne bi porazgubile. Teden dni po najdbi so truplo potopili dobrih dvajset metrov globoko, približno tri in pol kilometra od piranske obale, in ga prepustili naravnemu razkroju na morskem dnu. Večino »dela« so opravili mikroorganizmi. S koščki mesa so se občasno hranili tudi ribe, raki in drugi morski organizmi. Najhitreje je razkroj potekal v predelu spodnjih čeljustnic, ki so jih kot prve kosti že v začetku julija 2003 dvignili na površje. Postopoma so z morskega dna dvigovali celotno okostje trupa, 26. maja 2004 pa kot zadnjo še lobanjo. Sledilo je razsoljevanje kosti z namakanjem v sladki vodi z dodatkom majhne količine klorida, nato temeljito razmaščevanje z namakanjem v organskem topilu diklormetan, na koncu pa še površinsko utrjevanje z emulzijo. Preparirane kosti so bile shranjene v muzejskih depojskih prostorih vse do leta 2011, ko je bilo odločeno, da se ob 190-letnici ustanovitve Kranjskega deželnega muzeja okostje predstavi javnosti. Najprej je bilo treba določiti anatomske položaje vseh kosti v okostju. Z odlitki iz mavca je bilo treba nadomestiti le nekaj manjkajočih kosti prstov in zakrneli ostanek medenice. Za povezovanje posameznih kosti in sklopov okostja z jeklenimi elementi ter obešanje okostja pod strop razstavne dvorane je poskrbela ekipa zunanjega izvajalca. Nekaj čez 400 kilogramov težko okostje brazdastega kita oziroma Leonore, kot je bila poimenovana v muzeju, je največji eksponat, kar jih je muzej pridobil v vsej svoji zgodovini. Hkrati je osrednji eksponat občasne razstave z naslovom *Skrivnostna smrt mlade Leonore*, ki obiskovalcem približa življenje teh zanimivih bitij. ●

4: Od julija 2003 do konca maja 2004 so potapljači v petih akcijah postopoma dvignili z morskega dna vse kosti.
foto: Ciril Mlinar
Cic

INFORMACIJE O RAZSTAVI

razstava: Skrivnostna smrt mlade Leonore
16.9.2011 – 16.9.2013
<http://www2.pms-lj.si/razstave/kit/>

Prirodoslovni muzej Slovenije

Prešernova 20,
p.p. 290,
SI - 1001 Ljubljana
Vhod za obiskovalce je z Muzejske ulice 1.
Muzej je odprt vsak dan med 10. in 18. uro (ob četrtnih med 10. in 20. uro).
Zaprto: 1. januarja, 1. maja, 1. novembra in 25. decembra.

Mala čigra

// Iztok Škornik

Pridevnik »mala« tej vrsti ptice gracilnega videza povsem ustreza, čeprav se v letu zdi veliko večja. Elegantnost, vztrajnost, skrbnost, prepirljivost in lepota so njene velike opisne lastnosti. Mala čigra (*Sternula albifrons*) sodi med ogrožene evropske vrste. V Sloveniji je izjemno redka in lokalna gnezdilka. V preteklosti je gnezdila na območju prodišč velikih rek v severovzhodni Sloveniji. Danes gnezdi le v Sečoveljskih solinah. Z malo čigro se med svojim delom srečujem vse od leta 1985, ko je pričela gnezditi v solinah.

Mala čigra je pri nas poletna vrsta, ki hladno polovico leta preživi ob obalah tropske Afrike. V Sečoveljskih solinah jo lahko opazujemo med 15. aprilom in 1. septembrom, ko nad plitvim obrežnim morjem ali solinskimi kanali in večjimi bazeni lovi večinoma ribe solinarke (*Aphanius fasciatus*), občasno pa tudi druge manjše vrste rib.

Šele po 15 letih gnezdenja 44 gnezdečih parov

Več kot deset let od čigrinega prvega gnezdenja so na območju Sečoveljskih solin gnezdili le trije pari. Nad deset gnezdečih parov prvič beležimo šele v letu 2002. Iz sezone v sezono se je številka povečevala, dokler ni lansko leto gnezdilo že zavirljivih 44 parov.

Mala čigra gnezdi kolonijsko na peščenih in prodnatih morskih obrežjih ter otokih, pa tudi na obrežjih in otokih jezer in velikih rek v notranjosti. Vendar je zlasti na rekah zaradi uravnav in motenj s strani človeka zelo ogrožena. Najraje dela gnezda na najnižjih, z vodno gladino izenačenih mestih, a je tu tveganje, da bo gnezdo propadlo, veliko. Po do sedaj znanih izkušnjah iz solin je mogoče sklepati, da sta za uspešno gnezditve potrebna ustrezen vodni režim in gnezditveno obdobje brez obilnejših padavin.

V Sečoveljskih solinah mala čigra prične maja z gnezdenjem na nizkih neporaščenih nasipih ali na dnu osušenega solinskega bazena. Redno gnezdi na južnem delu solin (Fontanigge), pogosto skupaj z navadno čigro (*Sterna hirundo*), občasno pa tudi na severnem delu solin (Lera). Gnezdo je preprosta kotanjica v prsti, obdana s koščki školjčnih lupin in drobirja. Včasih jajca odloži kar na ploščat kamen ali ilovnato podlago ter s tem tvega, da se bodo jajca poškodovala. Le-ta se namreč po deževju nemalokrat zlepijo s podlago, čigra pa jih pri poskusu obračanja neredko preluknja s kljunom. V leglu so navadno tri jajca, podobna jajcem beločlega deževnika (*Charadrius alexandrinus*), vendar so lise in šare bolj zabrisane. Valje-

nje traja dobra dva do največ tri tedne. Mladiče krmita oba partnerja. Svoj prihod na gnezdo naznanita z značilnim oglašanjem, na katero se vedno lačni mladiči burno odzovejo z odprtimi kljuni in razširjenimi perutmi.

Pomoč malim čigram pri gnezdenju

Da bi izboljšali razmere za boljši gnezditveni uspeh malih čiger, smo v predelu Lere leta 2006 oblikovali peščeno gnezdišče. Na območju 5.000 kvadratnih metrov je bilo oblikovanih 15 otočkov površine kar 1.500 kvadratnih metrov. Območje, ki smo ga zalili z morskovo vodo, pa je bilo še večje. Leto kasneje smo na omenjenem gnezdišču postavili umetne vabnike za čigre, ki smo jih izdelali iz glin in jih ustrezno pobarvali. Ob njih smo postavili ozvočenje s predvajalnikom. Gnezditvene vabnike v ornitologiji uporabljamo vse od leta 1970, ko je ornitolog Steve Kress pričel s t.i. »socialno privlačnostjo«, tehniko privabljanja kolonijsko živečih vrst ptic. Urejenih nadomestnih gnezdišč čigre v solinah niso zasedle. Vzrok za to bi lahko bilo tudi pojavljanje sivih vran (*Corvus cornix*). Leta 2007 nas je ob pregledu gnezdišča namreč čakal ne navaden in pretresljiv prizor. Na peščenih otočkih, kjer smo pred tem postavili umetne glinene vabnike, so ležali še razbiti koščki umetnih čiger. Ob natančnem pregledu smo ugotovili, da so bile vabe oključane in obglavljene. Poškodbe, narejene s kljunom, so bile pogoste v predelih oči, vratu in trebuha. Osumljenca ni bilo treba iskati, saj smo vedeli, da so to naredile sive vrane, ki se tod stalno zadržujejo in stikajo za hrano. Ob natančnem pregledu gnezditvenih otočkov smo v pesku opazili globelice, ki so jih nedvomno naredile čigre ob poskusu gnezdenja. Domnevamo, da so namero zaradi sivih vran opustile.

Napori z graditvijo umetnih gnezdišč so se za malo čigro v Sečoveljskih solinah izkazali povsem neuspešni. Gnezdišča čigre očitno zasedajo po svoji izbiri, vedno blizu vode, ne glede na to, da s tem tvegajo slabši gnezditveni uspeh.

Ali bakterija povzroča nihanje populacije male čigre?

Kljub dejstvu, da je splošni populacijski trend male čigre nazadujoč, pa je po mnenju organizacije BirdLife International ne moremo šteti za ogroženo vrsto. V Sečoveljskih solinah število gnezdečih parov počasi narašča, vendar od leta 2003 opazamo izmenjujoče se naraščanje in upadanje števila gnezdečih malih čiger, ki se ponavlja vsako drugo leto. Vzrok temu nihanju bi lahko bil botulizem. To zastrupitev povzroča strup bakterije *Clostridium botulinum*. Bakterija živi povsem običajno v zemlji, sladkih in slanih vodah ter celo v črevesju človeka in živali, kjer pa ne povzroča zdravstvenih težav. Če se z bakterijo okužijo živali, bakterija v ugodnih razmerah oblikuje strup, ki deluje na živčni sistem tako, da žival ohromi. Ko je v letu 2007 poginilo nekaj odraslih malih čiger, je veterinarska služba potrdila okužbo s toksinom botulinom. V letih 2006 in 2008 je namreč gnezdilo manj parov kot leto pred tem. Morda je do okužbe prišlo tudi v letu 2003, ko so bile ugodne razmere za razvoj botulizma: mila zima, visoke poletne temperature, daljše sušno obdobje brez padavin, nizke gladine ipd.

Uspešne gnezditvene sezone mali čigri domnevno zagotavljajo stabilnejšo populacijo. Čeprav malo čigro štejejo med vrste z omejenim gnezditvenim območjem in veliko potencialno ogroženostjo je ta majhna čigra razvila še eno pomembno lastnost: njena nadomestna legla, lahko tudi več zapored, so odziv na hitro spreminjajoča pionirska gnezdišča in pomemben mehanizem h krepitvi populacije Sečoveljskih solin. ●

Viri:

- MAKOVEC, T., ŠKORNIK, I. & LIPEJ, L. (1998): Ekološko ovrednotenje in varovanje pomembnih ptic Sečoveljskih solin. – *Falco* 12 (13/14): 5-48.
- ŠKORNIK, I. (1985): Mala čigra *Sterna albifrons* gnezdi v Sečoveljskih solinah. – *Acrocephalus*, 6 (26): 55-56.
- ŠKORNIK, I. (2012): Favnistični in ekološki pregled ptic Sečoveljskih solin. Soline, pridelava soli, Seča.
- ŠTUMBERGER, B. (1982): Gnezditve male čigre (*Sterna albifrons*) ugotovljena tudi v Sloveniji. – *Acrocephalus* 3 (11-12): 13-14.

1: Na gnezdišču malih čiger (*Sterna albifrons*) je vselej živahno.

2: Mala čigra v Sečoveljskih solinah z gnezdenjem prične maja. Mladiči se izvalijo po dobrih dveh do treh tednih.

3: Oba starša mladičem pridno prinašata hrano. Svoj prihod na gnezdo naznanita z značilnim oglašanjem, na katero se vedno lačni mladiči burno odzovejo z odprtimi kljuni in razširjenimi perutmi.

4: Najraje gnezdi na najnižjih, z vodno gladino izenačenih mestih, kar pa povečuje možnost, da gnezdo propade, saj voda jajca nemalokrat zalije ali celo odplakne. Večinoma tri jajca so v goli ali le z malo gnezditvenega gradiva nastlani kotanji na tleh izvrstno prekrita.

foto: vse Iztok Škornik

1

2

3

Christian Ludwig Brehm in Alfred Brehm

// Jakob Smole

1: Pastor Christian Ludwig Brehm (1787–1854) je pisec številnih pomembnih ornitoloških del, ustvaril pa je tudi zbirko 15.000 primerkov ptic.

2: Brehmov *Priručnik naravoslovja vseh nemških ptic* (*Handbuch der Naturgeschichte aller Vögel Deutschlands*) je izšel leta 1831.

3: C. L. Brehm je za znanost opisal mnogo vrst in podvrst ptic, med njimi tudi črnopratega ponirka (*Podiceps nigricollis*).
foto: Alen Ploj

Christian Ludwig Brehm, plodni pisec in zbiratelj 15.000 ptičjih preparatov

Pastor Christian Ludwig Brehm (1787–1854) je eden najbolj slavni nemških ornitologov. Nadarjenost za naravoslovje je začel kazati že zelo zgodaj. Ko je bil star šele devet let, je popravil nekaj strokovnih napak v knjigi *Naravoslovje Nemčije* (*Naturgeschichte Deutschlands*). Pisec knjige, Johann Matthäus Bechstein, nemški naravoslovec, ornitolog in entomolog, je bil namreč dober prijatelj njegovega očeta in je opazil dečkovo nadarjenost. Po dveh letnem pastorate v Drakendorfu se je Brehm ustalil v vasi Renthendorfu, kakih sto kilometrov od Leipziga. Tu je služboval od leta 1813 vse do svoje smrti.

Brehm je bil ploden pisec. Objavljal je v mnogih nemških in tujih revijah ter napisal številna pomembna dela. V obsežni knjigi *Prispevki k ornitologiji* (*Beiträge zur Vogelkunde*; 1820–1822) je natančno opisal 104 nemške vrste ptic in pri tem podal opise perja, notranje anatomije in vedenja. Začetnik ornitologije v srednji Evropi, Johann Friedrich Naumann, je njegove podatke vključil v svojo knjigo *Ptice Nemčije* (*Vögel Deutschlands*; 1818–1828), Brehmov sin Alfred pa je dobesedno prepisal kar cele strani za svojo priljubljeno knjigo *Življenje živali* (*Illustriertes Thierleben*; 1864–1869), saj je vedel, da mnogo več za izboljšanje teh delov pač ni mogoče narediti. Druge pomembne knjige pastora Brehma so bile *Učbenik naravoslovja vseh evropskih ptic* (*Lehrbuch der Naturgeschichte aller europäischen Vögel*; 1823–1824), *Priručnik naravoslovja vseh nemških ptic* (*Handbuch der Naturgeschichte aller Vögel Deutschlands*;

1831) in *Popoln lov ptic* (*Der Vollständige Vogelfang*; 1836). Zlasti slednje delo, kjer opisuje načine lova in shranjevanja ptic, je bilo vplivnejše, saj je začel z lovom, ko je bil še deček. Najstarejši ohranjeni primerek – belovrati muhar (*Ficedula albicollis*) – nosi letnico 1804, medtem ko je zadnji preparat dodal v zbirko nekaj mesecev pred smrtjo. Njegovih 15.000 primerkov izvira pretežno iz osrednje Nemčije, vendar je zbiral tudi ptice iz drugih krajev, bodisi z izmenjavo bodisi od svojih sinov: Alfred je lovil v Egiptu in Sudanu, v Španiji in na Norveškem, Reinhold, zdravnik v Madridu, pa je prispeval dodatne primerke iz Španije.

Na začetku se je pastor Brehm zadovoljil s kopičenjem vseh ptic, ko pa je število naraslo, se je osredotočil na študijske mehove, vendar mu je tudi tako začelo zmanjkovati prostora. Večina primerkov je bila dobro ohranjena in skrbno označena. Leta 1835 je poskusil zbirko prodati Zoološkem muzeju v Berlinu, vendar zanimanja s strani muzeja ni bilo in celo po njegovi smrti se je sin Alfred ni mogel znebiti. Šele 37 let pozneje je pastor in ornitolog Otto Kleinschmidt želel premeriti nekaj mehov močvirske sinice (*Poecile palustris*) in je obiskal hišo v Renthendorfu. Ptice je našel na podstrešju, še zmeraj presenetljivo dobro ohranjene. Zavedel se je, da bo zbirka začela propadati, če zanjo ne najde strokovne oskrbe. Barona Rotschilda mu je uspelo prepričati, da se zbirka odkupi, in leta 1900 je že pripotovala v Anglijo, in sicer v Tring Museum. Ko se je Rotschildov kustos Ernst Hartert prebil skozi njo, je odkril neverjetnih 371 tipskih primerkov vrst in podvrst, kar se je izkazalo za še posebej koristno pri se-

stavljanju njegove knjige *Ptice palearktične favne* (*Die Vögel der Paläarktischen Fauna*; 1903–1923). Brehmovi mehovi so bili leta 1931 v New Yorku prodani Ameriškemu naravoslovnemu muzeju, skupaj z drugimi Rothschildovimi mehovi, vendar so jih v zgodnjih 60-ih letih 20. stoletja približno tretjino premestili v Zoološki raziskovalni muzej Alexander König v Bonnu.

Alfred Brehm, avtor klasike *Življenje živali*

Alfred Brehm (1829–1884) po zaslugi svojega dela *Življenje živali* (kasneje *Brehmovo življenje živali*), ki se uvršča med klasike naravoslovne literature, po slovesu še prekaša svojega očeta. Vpogled v evropski ptičji svet je dobil v otroštvu; v župnišču njegovega očeta so takrat hranili čez 9.000 mehov. Očetove raziskave so ga sicer pritegnile, vendar je bila njegova prvotna poklicna želja arhitektura.

Spomladi leta 1844 je šel Alfred v uk k nekemu gradbeniku v Altenburg. V dveh letih se je priučil zidarstva in rokodelski šoli. Konec leta 1846 je odšel v Dresden študirati arhitekturo, vendar je študij po dveh letih prekinil, saj je takrat znani ornitolog Johann Wilhelm von Müller iskal spremljevalca za svojo ekspedicijo v Afriko. Mladi Brehm se je tako maja leta 1847 kot tajnik in pomočnik barona von Müllerja odpravil na petletno ekspedicijo. Pot ga je vodila v Egipt, Sudan in na Sinajski polotok; znanstveni izplen je bil tako velik, da je pri komaj 20 letih postal član Akademije naravoslovcev (Leopoldina). Po vrnitvi je začel študirati naravoslovne znanosti na univerzi v Jeni. V tem času je bil aktiven v študentskem združenju Corps Saxonia Jena, kjer so mu zaradi raziskovalnih potovanj po severni Afriki drugi člani v znak spoštovanja podelili vzdevek „faraon“. Po le štirih semestrih je leta 1855 dokončal študij. Z bratom Reinholdom se je naslednje leto odpravil na dveletno potovanje po Španiji. Nato se je kot svoboden pisatelj ustalil v Leipzigu in napisal številne poljudnoznanstvene prispevke za različne časnike in revije. Maja 1861 se je poročil s sestročno Mathilde Reiz, s katero je potem imel pet otrok. Zaradi želje po poto-

vanju ni vzdržal dolgo doma. Leta 1862 je z veseljem sprejel vabilo vojvode Ernsta von Saxe Coburg – Gotha, da ga je spremljal v Abesinijo (danes Etiopija). Zatem je večkrat odpotoval v Afriko, Skandinavijo in Sibirijo. V letih 1878 in 1879 se je na povabilo prestolonaslednika Rudolfa Avstrijskega, ki je bil ljubiteljski ornitolog in Brehmovi prijatelj, odpravil na dve potovanji na Madžarsko in v Španijo.

Brehmovi spisi in potopisi o živalskem svetu so vzbudili veliko pozornosti v širših krogih meščanskega izobraženstva, zato je založnik Hermann Julius Meyer pri njem za bibliografski inštitut v Hildburghausnu naročil obsežno delo o živalstvu v več zvezkih. Kot *Brehmovo življenje živali* (pri nas so prevod naslovili z *Življenje živali*) mu je prineslo svetovno slavo. Čeprav je Brehm z današnjega vidika vedenje živali napačno interpretiral, je njegovo delo še danes klasika. Brehma in njegove objave so sicer z znanstvenega vidika srdito kritizirali že v 60. letih 19. stoletja.

Alfredovo življenje je bilo zapolnjeno s pisanjem in predavanji. Med letoma 1863 in 1866 je vodil hamburški živalski vrt. Tri leta zatem je po njegovih idejah v Berlinu nastal Berlinski akvarij, ki ga je kot direktor vodil več kot deset let.

Pozimi 1883/84 se je Brehm odpravljal na zadnjo turnejo v ZDA. Malo pred odhodom so štirje otroci zboleli za davico. Brehm, ki je leta 1878 ovdovel, se je kljub temu odločil odpotovati, saj v nasprotnem primeru ne bi mogel zbrati denarja za pogodbeno kazen v primeru odpovedi predavanja. Konec januarja je dobil novico o smrti najmlajšega sina. Duševnim bolečinam se je pridružila še malarija, za katero je trpel že v mladih letih v Afriki. Tako se je maja 1884 vrnil v Berlin. V iskanju miru se je julija vrnil v rodni Renthendorf, kjer je 11. novembra 1884 umrl. ●

Viri:

MEARNS, B. & MEARNS, R. (1998): *The Bird Collectors*. – Academic Press, London.

http://de.wikipedia.org/wiki/Alfred_Brehm

http://de.wikipedia.org/wiki/Christian_Ludwig_Brehm

4: Alfred Brehm (1829–1884) je na raziskovalnih potovanjih spoznal in vzljubil veliko živalskega sveta, o tem je napisal številne poljudnoznanstvene prispevke in bil priljubljen predavatelj. Po slovesu celo prekaša svojega očeta.

5: Alfred je bil priljubljen poljudni pisec, zato je bibliografski inštitut pri njem naročil obsežno delo o živalstvu v več zvezkih *Življenje živali* (*Illustriertes Thierleben*; 1864–1869), ki je postalo klasika naravoslovne literature.

Polojnika (*Himantopus himantopus*)

foto: Jure Novak

Čigave so jajčne lupine

// Petra Vrh Vrezec

1: Jajca štirih pogostejših vrst ptic (od leve proti desni): kos (*Turdus merula* - svetlo zelenkasta jajca, bogato pokrita z majhnimi pikami in lisami svetlo rdeče oziroma rjave barve), cikvot (*Turdus philomelos* - svetlo modra jajca z nekaj majhnimi nepravilnimi lisami črne ali temno rjave barve), domači vrabec (*Passer domesticus* - bela ali zelo svetlo siva ali zelena jajca z rjavimi, črnimi ali sivimi pegami) in velika sinica (*Parus major* - bela jajca z majhnimi rdečkastimi madeži) iz zbirke Prirodoslovnega muzeja Slovenija.

foto: Dare Fekonja

Obdobje valjenja jajc je v poletnih mesecih pri večini ptic že zaključeno. Ptice v toplem delu leta navadno že neutrudno skrbijo za mladiče. Kljub temu pa na potepanjih v parku, gozdu ali na travniku. Najprej se gotovo vprašamo, čigave ostanke jajca smo sploh našli. Ptičja jajca so različnih barv, oblik in velikosti, zato si pomagamo s posebnimi priročniki za določanje ptičjih jajc. Morda je blizu mesta najdbe gnezdo z mladiči. V takem primeru se čim prej tiho umaknimo, da ne motimo staršev pri hranjenju zaroda. Večinoma pa lupin v bližini gnezd ne bomo našli. Ptice so previdne in jajčnih lupin ponavadi kar tako ne odmeta vajo iz gnezda. Lupine bodisi odnesejo drugam, da zakrijejo sledi gnezdenja pred plenilci, jih pojedjo, ali pa kar potacajo v gnezdu. Seveda se tudi zgodi, da se iz vseh jajčnih lupin mladi ptički niso izlegli. Ptičja jajca so namreč slasten zalogaj mnogim plenilcem: jazbecu, lisici, kuni, vrani, šoji in drugim. Nazobčana izključvana luknja v sredini jajca je znak, da je bila plenilka ptica. Vsebina je v tem primeru bolj ali manj v celoti izpraznjena, le na nekaj mestih je mogoče opaziti jajčno membrano ali celo jajčni rumenjaki. Manjši sesalci lahko v lupini uplenjenih jajc pustijo sledi zob, večji sesalci pa večinoma odgriznejo vrh jajca in pri tem ne poškodujejo ostalega dela jajčne lupine. Prazne jajčne lupine, iz katerih so se izlegli mladiči, so bodisi prelomljene na pol bodisi zlomljene na več nepravilnih koščkov. Jajčna membrana pa v nasprotju z uplenjenimi jajci ostane bolj ali manj nepoškodovana.

V naravi boste večinoma naleteli na jajčne lupine bolj pogostih vrst ptic. V nadaljevanju prispevka si zato oglejmo jajca štirih vsem ptičjim ljubiteljem dobro poznanih ptic.

Najpogostejša ptica v gozdovih, v parkih, na vrtovih in celo v velikih mestih, **kos** (*Turdus merula*), ima svetlo zelenkasta jajca (29,4 x 21,7 mm). Pogosto so bogato pokrita z majhnimi pikami in lisami svetlo rdeče oziroma rjave barve. V vlažnih gozdovih in tudi parkih pa lahko najdemo jajca, ki so malo manjša (27,4 x 20,8 mm). Pripadajo kosovemu sorodniku, **cikovtu** (*Turdus philomelos*), ki je sicer znan po žvrgolečem in raznolikem petju. Jajca so izrazito svetlo modra z nekaj malimi nepravilnimi lisami črne ali temno rjave barve, zelo redko brez madežev.

Vsem zelo dobro znani **domači vrabec** (*Passer domesticus*), ki gnezdi v luknjah ali razpokah stavb ali dreves v bližini človeških bivališč, ima bela ali zelo svetlo siva ali zelena jajca (22,5 x 15,7 mm). Zelo raznolike pege so temno rjave, črne ali sive. Podobna jajca ima tudi **velika sinica** (*Parus major*), ki gnezdi tako v naravnih gnezdiščih kot gnezdnicah. Jajca so ravno tako bela kot vrabčja, a malo manjša (17,5 x 13,5 mm) in vedno z majhnimi rdečkastimi madeži.

Ptičja jajca se tudi med sorodnimi vrstami lahko zelo razlikujejo. Celotno v leglu iste ptice dve jajci nista med seboj »enaki kot jajce jajcu«! Ugotovili so, da so kasneje izležena jajca bolj pegasta kot zgodnejša. Samičja zaloga kalcija je namreč z vsakim jajcem manjša. Zaradi tega je lupina razumljivo tanjša in bolj krhka. Dodatno pa lahko ptica okrepi jajčno lupino tudi z drugimi snovmi, denimo pigmentnimi barvili protoporfirini, zaradi katerih so jajca pegasta. Zaradi tega so kasnejša jajca bolj pegasta od prvih. Iz istega razloga se na območjih, kjer je v tleh manjša količina kalcija, pojavljajo bolj pegasta jajca. Tudi v raznolikosti jajčnih lupin nas narava preseneča s svojo pestro iznajdljivostjo! ●

Viri:

BROWN, R. in sod. (1999): Tracks and Signs of the Birds of Britain and Europe. – Christopher Helm, A & C Black, London.

HARRISON, C. (1988): A Field Guide to the Nests, Eggs and Nestlings of British and European Birds. – Butler & Tanner Ltd, London.

Spoznajmo naše penice

// Dare Šere

Penice so v primeri s trstnicami in cvrčalci, ki smo jih predstavili v prejšnji številki, lažje določljiva skupina ptic. V Sloveniji živi osem vrst penic in vse razen žametne so izrazite selivke, ki prezimujejo v različnih predelih Afrike. Večina samcev je izrazito svatovsko obarvana, le pri vrtni penici in mlinarčku se samec in samica ne ločita med seboj. Pri penicah je zanimiva tudi popolna menjava peres, saj vse odrasle penice to opravijo v Evropi. Vrtna penica je edina, ki zamenja perje šele v Afriki, in to v času prezimovanja. Čeprav penice živijo tako rekoč povsod, jih je najlažje opazovati v poletnem in jesenskem času, ko se prehranjujejo na plodovih bezga, krhlike in fige.

Pri nas najbolj pogosta in prepoznavna penica je **črnoglavka** (*Sylvia atricapilla*). Njeno petje je lahko določljivo. Poje tako rekoč povsod, od mestnega središča do osamljenih gozdov. V našem Primorju jo imamo možnost opazovati tudi prek zime, sploh pa na območjih z dovolj zim zelenih rastlin in različnih plodov. Avgusta ali v začetku septembra je na preletu zelo številna **vrtna penica** (*S. borin*). Najprimernejši kraj za opazovanje te penice so drevesa z zrelimi figami, kjer se lahko zadržuje tudi več deset osebkov. Vrtna penica se iz Afrike vrača razmeroma pozno, nekateri osebki še v začetku junija, ko nekatere pri nas že gnezdi. **Rjava penica** (*S. communis*) je s svojo rjavo obarvanostjo peruti lahko določljiva, in to ne glede na spol ali starost. Tudi dve zunanji repni peresi sta v letu kar dobro vidni. **Mlinarčka** (*S. curruca*) lahko srečamo tako spomladi kakor jeseni. Ta mala penica je najbolj številna v sredogorju do drevesne meje in celo v rušju ji lahko prisluhnemo, ko poje svojo enolično pesmico. V nižinah včasih gnezdi v parkih ali na pokopališčih. **Pisana penica** (*S. nisoria*) je naša največja penica. Srečamo jo tako v vlažnih predelih Ljubljanskega barja kot v suhih predelih Krasa. Njeno od-

ločno petje velikokrat prekine značilni »trrrt, trrrt, trrrt«. **Svetlooka penica** (*S. crassirostris*) je pri nas najredkejša penica, saj sta o njej znana le dva podatka. Njeno značilno petje v nizkih tonih se sliši zelo daleč. Obarvanost šarenice je tako različna, da se včasih »zamegljene beline« sploh ne vidi. Svetlooka penica se pojavlja v Evropi v dveh samostojnih vrstah. V jugozahodni Evropi živi temnejša (*S. hortensis*), v južni in jugovzhodni Evropi pa bolj svetla svetlooka penica (*S. crassirostris*), kamor sodi tudi naša. **Taščična penica** (*S. cantillans*) je v Sloveniji vezana na obalni pas in Kras. Že njeno ime pove skoraj vse, je pa res, da je manjša od taščice. Njen beli brk je v času gnezdenja dobro viden, pa čeprav ni velik. S prepoznavanjem njenega petja imamo lahko nekaj težav, sploh če je ne vidimo, saj je petje podobno petju v primerljivem okolju živeče žametne penice. Z **žametno penico** (*Sylvia melanocephala*) se pri nas lahko srečamo prek celega leta, in to večinoma v slovenskem Primorju. Znani so podatki tudi iz osrednje Slovenije, vendar zunaj obdobja gnezdenja. Na njej nas očara rdeče oko z rdečim očesnim kolobarjem na žametno-črni obarvani glavi, ki pri samcu prehaja v siv hrbet in svetel prednji del. Velikokrat jo vidimo samo za trenutek, že takoj zatem pa se skrije v gosto rastlinje.

1: Svetlooka penica (*Sylvia crassirostris*) je podobna mlinarčku (*Sylvia curruca*), a bistveno večja.

velikost: 15–16 cm
čas opazovanja: od maja do avgusta (V–VIII)
čas gnezdenja: maj do julij (V–VII)
značilnost: zamolklo petje, svetla šarenica

2: Taščična penica (*Sylvia cantillans*)

velikost: 12–13 cm
čas opazovanja: od konca marca do septembra (III–IX)
čas gnezdenja: maj do julij (V–VII)
podobnost: majhni rjavi penici, taščici
značilnost: izrazit beli brk pri samcih in rdeč očesni kolobar

foto: obe Dare Šere

Morda ne veste, da smo s pomočjo obročkanja ugotovili:

- da naše črnoglavke prezimujejo od Španije prek Malte do Cipra in Libanona, v Sloveniji smo zabeležili tudi črnoglavke s Švedske, Norveške in iz Velike Britanije;
 - da so vrtno penico z našim obročkom našli v Libiji in Kongu;
 - da je bila rjava penica z našim obročkom najdena v Egiptu, v Ljubljani pa smo pod zastekljeno stolpnico našli osebek z obročkom s Švedske;
 - da smo ujeli mlinarčka, ki sta bila obročkana na Norveškem in v Veliki Britaniji;
 - da smo pred leti šele sredi novembra pri Ljubljani obročkali pisano penico;
 - da edina dva podatka o svetlooki penici pri nas temeljita ravno na osnovi obročkanja.
- Petje posameznih vrst lahko poslušate na povezavi <http://www2.pms-lj.si/svet-ptic/penice/>. Izvirni posnetki so objavljeni na zvočnem cedaju Tomija Trilarja *Ljubljansko barje*.

Penice

Ilustracije Jan Hošek in Kokay Szabolcs

Rjava penica (*Sylvia communis*)

velikost: 13–15 cm

čas opazovanja v Sloveniji: od aprila do oktobra (IV–X)

čas gnezdenja: maj do julij (V–VII)

podobnost: po perutih je podobna poljskemu vrabcu

značilnost: poje tudi v zraku

odrasel samec
ima sivo glavo

belo grlo

izrazito
rjava
perut

noge
svetlo
rjave

belina na
robu repa

črna
kapica

na straneh
vratu svetlo
siva

sivo-rjav hrbet

spodnja stran
svetlejša

Vrtna penica (*Sylvia borin*)

velikost: 13,5–14,5 cm

čas opazovanja v Sloveniji: od maja do oktobra (V–X)

čas gnezdenja: junij (VI)

podobnost: skoraj ni podobne vrste, možna je zamenjava z mlado pisano penico

značilnost: v naravi je velikokrat težko določljiva, skoraj nevidna

Žametna penica (*Sylvia melanocephala*)

velikost: 13–14 cm

čas opazovanja v Sloveniji: celoletna vrsta (I–XII)

čas gnezdenja: april do julij (IV–VII)

podobnost: samec črnoglavke, ki pa je večji

značilnost: mala penica z značilnim oglašanjem prek celega leta: »ret, ret, ret«

Črnoglavka (*Sylvia atricapilla*)

velikost: 13,5–15 cm

čas opazovanja v Sloveniji: od sredine marca do konca oktobra (III–X), v Primorju nekateri osebki tudi prezimujejo

čas gnezdenja: maj do julij (V–VII)

podobnost: močvirska ali gorska sinica, žametna penica

značilnost: najbolj pogosta penica pri nas

črnoglavka

rjava kapica

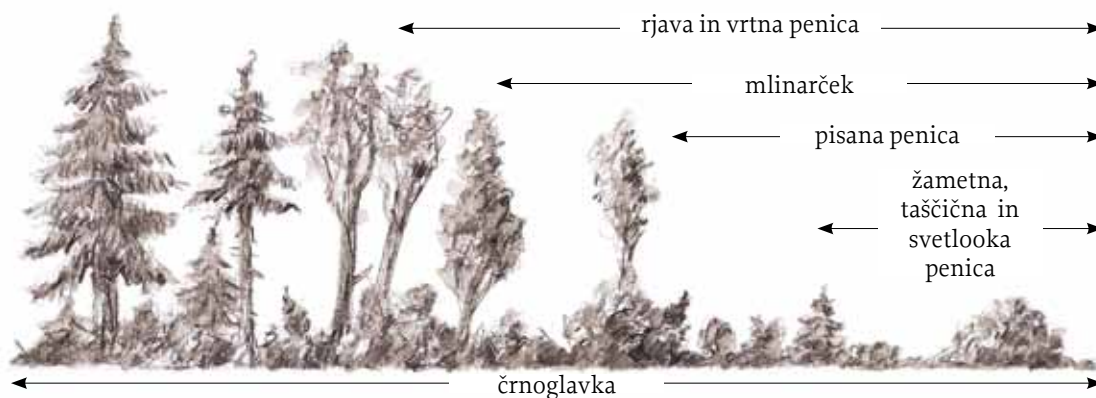
črna kapica
pri samcu

rdeč očesni
kolobar in
šarenica

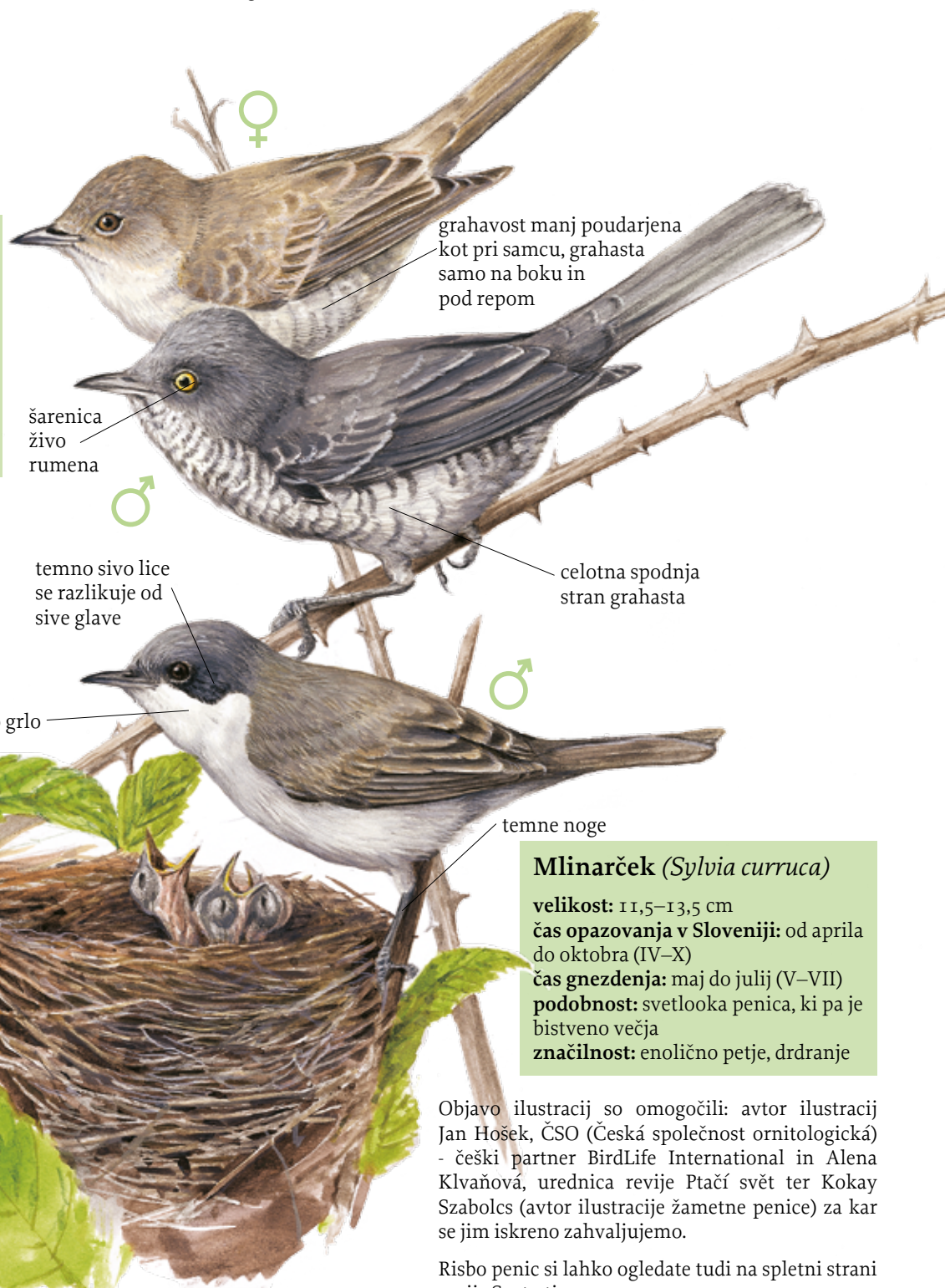
svetlo
rjave
noge

Kje živijo? (različna okolja, ki jih zasedajo posamezne vrste)

Pisana penica (*Sylvia nisoria*)

velikost: 15,5–17 cm
čas opazovanja v Sloveniji:
 od maja do oktobra (V–X)
čas gnezdenja:
 maj do junij (V–VI)
podobnost: ni podobne vrste
značilnost: poje tudi v zraku

grahavost manj poudarjena
 kot pri samcu, grahasta
 samo na boku in
 pod repom

šarenica
 živo
 rumena

temno sivo lice
 se razlikuje od
 sive glave

belo grlo

celotna spodnja
 stran grahasta

temne noge

Mlinarček (*Sylvia curruca*)

velikost: 11,5–13,5 cm
čas opazovanja v Sloveniji: od aprila
 do oktobra (IV–X)
čas gnezdenja: maj do julij (V–VII)
podobnost: svetlooka penica, ki pa je
 bistveno večja
značilnost: enolično petje, drdranje

Objavo ilustracij so omogočili: avtor ilustracij Jan Hošek, ČSO (Česká společnost ornitologická) - češki partner BirdLife International in Alena Klvaňová, urednica revije Ptačí svět ter Kokay Szabolcs (avtor ilustracije žametne penice) za kar se jim iskreno zahvaljujemo.

Risbo penic si lahko ogledate tudi na spletni strani revije Svet ptic. ●

1

Leteči dragulj

// Petra Vrh Vrezec

1: Na vrbovi veji tik nad vodo je negibno sedel pravljčni ptič bleščeče modre barve, vodomec. Očaral je dečka Jako in njegovega dedka. risba: Kristina Krhin

OB ŽUBOREČEM POTOKU JE NAD VODNO GLADINO KAKOR PUŠČICA ZLETELA MODRA LISA. JAKA, KI SE JE RAVNO TAKRAT TAM SPREHAJAL Z DEDKOM, JE OBSTAL IN PRIČEL RADOVEDNO ISKATI TO HITRO MODRO STVAR. NJEGOVO RADOVEDNOST JE POTEŠIL VISOK IN PREDIRLJIV »TSIT«. NA VRBOVI VEJI TIK NAD VODO JE NEGIBNO SEDEL PRAVLJČNI PTIČ BLEŠČEČE MODRE BARVE.

»DEDEK, POZNAŠ TO PTICO?« JE TIHO VPRAŠAL DEČEK.

»AHA, TO JE PA VODOMEC,« JE ODGO-

VORIL DEDEK.

»VODOMEC? ZAKAJ PA IMA TAKO IME?« JE NAPREJ SPRAŠEVAL JAKA.

»TA IZJEMNI PTIČ JE RIBIČ, DA MU NI PARA. SICER NIMA RIBIŠKE PALICE, PAČ PA ORODJE, KI JE ŠE UPORABNEJŠE. VELIK IN MOČAN KLJUN, POSEBNO OBLIKOVAN ZA RIBOLOV. ZNA GA PRAV MOJSTRSKO UPORABLJATI.« TAKRAT SE JE PTIČ POGNAL NARAVNOST V VODO, DIVJE ZAPRHUTAL S PERUTMI IN NA PLANO POTEGNIL RIBICO, KOT BI BIL HOTEL POKAZATI, DA JE TO, KAR GOVORI DEDEK, ČISTA RESNICA.

OPAZOVALCA STA NEPREMIČNO IN TIHO OPAZOVALA NAPREJ. VODOMEC JE UJEL ŠE ENO RIBO. TE NI POJEDEL, PAČ PA JE Z NJO ODLETET PROTI STRMEMU BREGU IN NENADOMA IZGINIL.

»KAM JE TAKO HITRO IZGINIL?« JE BIL PRESENEČEN JAKA.

»V VARNO ZAVETJE, KJER IMA SVOJE GNEZDO. VEČ KOT TEDEN GARA IN SI V STRM BREG DOLBE DOLG ROV. NA KONCU IMA ROV PROSTORNO SOBICO IN TAM VODOMČEVA DRUŽICA LEŽE PET DO SEDEM ČISTO BELIH JAJC. ZDAJ JIH VERJETNO POTRPEŽLJIVO VALI. TUKAJ JE SONCE IN CVETJE SE RAZKAZUJE V PISANIH BARVAH, ONA PA OSTAJA V MRAKU IN TIŠINI ROVA,« MU JE POJASNIL DEDEK. »NA SREČO JI NJEN VDANI SOPROG POGOSTO PRIHAJA DELAT DRUŽBO. PRINAŠA JI SOČNE RIBICE, ZA POSLADEK PA ŠE SLASTNE KAČJE PASTIRJE. KO SE SAMICA NAVELIČA SEDENJA, JO PRI VALJENJU ZAMENJA SAMEC. ČAS TAKO HITRO MINEVA IN KON-

ČNO SE MLADIČKI PREKLJUJEJO SKOZI JAJČNO LUPINO.«

»KAKO MORAJO BITI LEPI ŠELE MLADIČKI!« JE NAVDUŠENO VZKLIKNIL DEČEK, ŠE VEDNO OČARAN NAD ČUDOVITIM NEBESNO MODRIM PTIČEM. »ŽAL TAKO KOT V PRAVLJICI GRDI RAČEK TUDI VODOMČEVI MLADIČI NISO TAKO LEPI KOT NJIHOVI STARŠI. RJAVI SO IN ZDI SE, KOT DA SO POLNI ČRNIH BODIC. STARŠI JIH MORAJO PITATI, DA ZRASTEJO IN SE POLEPŠAJO S SVILNATIM, SVETLIKAJOČIM SE PERJEM.«

»VŠEČ MI JE ZGODBA O VODOMCIH. GA PRIDEVA POGLEDAT TUDI JUTRI? ZDAJ PA POJDIVA NAPREJ, DA POIŠČEVA ŠE KAKŠNO ZANIMIVO ŽIVAL IN MI TUDI O NJEJ POVEŠ ZGODBO.« •

Poletna opazovanja v naravi

// Petra Vrh Vrezec, Al Vrezec

v gozdu

Sršenar (*Pernis apivorus*)

Sršenarja je pri nas mogoče opazovati le kratek čas. Iz afriških prezimovališč se vrne šele konec aprila ali celo maja, odseli pa se že septembra. V tem kratkem času, ko tudi gnezdi, so njegova glavna hrana satovja, ličinke ter odrasle ose, sršeni in čmrlji. Žuželčja gnezda razkoplje kar s kremplji in kljunom. Na glavi ima zato luskasto oblikovana peresa, ki ga vsaj malo zaščitijo pred piki razdraženih žuželk. Najpogosteje ga bomo opazili med preletavanjem območja v času gnezditve, pri čemer se žvižgajoče oglaša. Od pogostejše kanje ga v zraku zanesljivo ločimo po značilni progavosti repa in vzorcu na perutih. Gnezdi skoraj po vsej Sloveniji, tudi v obsežnih gozdnih sestojih. foto: Kajetan Kravos

Navadni polh (*Glis glis*)

Le kdo še med poletjem ni poslušal poljšega »kihanja« v gozdu ali divjega kotalikajočega se tekanja po podstrešju hiše!? Polhi se iz zimskega spanja prebudijo navadno šele meseca aprila ali celo maja. Dan večinoma prespijo v luknjah v tleh, drevesnih duplih ali v hišnih linah, noč pa je čas za njihove aktivnosti. Hranijo se večinoma z žirom in manj z drugimi gozdnimi plodovi, semeni, občasno celo z glivami in živalmi. Jeseni si morajo nakopičiti dovolj podkožne tolščice, da se lahko s prvimi slanimi odpravijo na zimsko spanje. Polhi se radi zavlečejo tudi v ptičje gnezdilnice, ponoči pa jih je po drevesih moč poiskati tudi s svetilko, ko zvedavo kukajo z vej. foto: Milan Cerar

ob vodi

Rumenonogi galeb (*Larus michahellis*)

Poletno vzdušje ne more biti brez rumenonogega galeba, ki sicer gnezdi spomladi, poleti pa klateško preiskuje obalo, se zbira na počivališčih na čereh ali na strehah hiš, ali pa se v ogromnih jatah gosti po smetiščih. Skupine sestavljajo izjemno različno obarvani osebki od sivo-belih, to so odrasli, do ptic z različnimi rjavimi odtenki, to so še mladostne ptice. Kar štiri leta namreč traja, da se mlada ptica popolnoma pregoli v odraslo perje. Na morskem letovanju pa ne moremo pogrešiti tudi jutranjega glasnega kavkanja galebov, ki se vedno bolj seli tudi v neobalna mesta, na primer v Ljubljano.

foto: Dare Fekonja

Marogasta rakovica (*Pachygrapsus marmoratus*)

Morske živali le redko zaidejo na kopno, nekatere pa so za pohajkovanja med vodo in kopnim pravzaprav specializirane. Marogasta rakovica je izkoristila pas, ki ga obliva morska voda. Med vsemi jadranskimi rakovicami je izletom po kopnem najbolj prilagojena, saj jo lahko najdemo tudi več metrov od vodne črte. Na kamniti obali vneto trga alge ali pa opreza za ostanki malic kopalcev, ki padejo v morske lužice. Ob velikem priboljšku se lahko nabere po več rakovic, ki se vneto bojujejo z bobicami, kozicami in drugimi rakovicami za grizljaje. Tekmecev se tako najlažje otreseš, da si kos plena odvlečeš iz vode, če ti le zrak in kopno nista tuja! foto: Al Vrezec

na travniku

Rjavi srakoper (*Lanius collurio*)

Ena najbolj opaznih ptic kulturne krajine je gotovo rjavi srakoper. Zanj zelo prepoznavna je črna obrazna krinka kot zaščita oči pred obrambnimi napadi uplenjenih živali, ki v boju za preživetje navadno najprej merijo v plenilčevo oko. Zalogo hrane - hrošče in kobilice, miši ali celo kakšnega manjšega ptičjega mladiča - nabode kar na trnje ob gnezdu v grmu gloga, šipka ali črnega trna. Pogosto lovi z izpostavljene preže. Na odprtih območjih z grmovjem in na gozdnih robovih ga lahko pri nas opazujemo od maja do septembra, nato se spet odseli v toplejše kraje vzhodne ali južne Afrike.

foto: Branko Brečko

okoli našega doma

Kos (*Turdus merula*)

Zelo prilagodljivemu kosu je uspelo kot prvotno gozdni ptici naseliti tudi mestna jedra. Opazimo ga tako na vrtni trati, v parku ali celo med stanovanjskimi bloki. Spomladi smo lahko poslušali njegovo neutrudno žvrgoleče petje na izpostavljenih mestih, poleti pa bodimo pozorni na njegove mladiče. Mladi so podobni samicam, le da so rjavo pegasti tako na zgornji kot spodnji strani, njihov kljun pa je rjav ali črn in ne rumen kot pri starših. Pri kosih je poleti zanimivo tudi opazovati, kako se nastavljajo vročim sončnim žarkom. Tako se lahko v svojem perju znebijo zajedavcev, ki so za ptice resna nadloga.

foto: Tomi Trilar

Bogomolka (*Mantis religiosa*)

Bogomolka se zaradi svoje varovalne obarvanosti, zelene ali rjavkaste, zelo dobro skriva med rastlinje, zato jo bo manj pozoren opazovalec težje opazil. Dobro prikrita v travniškem rastlinju oprezajo za nepredvidnimi žuželkami. Plen zgrabijo s sprednjim parom grabilnih nog, ki jih pogosto držijo pred seboj kot v molitvi, kar je botrovalo njenemu imenu. Razmnožujejo se pozno poleti in jeseni, med parjenjem pa samica ljubimcu pogosto odgrizne glavo, kar celo pospeši uspešnost njune paritve. Najpogostejše so v Primorju in na Krasu, najdemo pa jih tudi drugod po Sloveniji.

foto: Petra Draškovič

Velika kopriva (*Urtica dioica*)

V bližini človeških bivališč od maja do julija komaj opazno zacveti kopriva. Ob njenem imenu verjetno najprej pomislimo na neprijetne občutke, ki nam jih povzroči ob dotiku gole kože. Na spodnji strani listov je namreč pokrita s krhkimi dlačicami, ki se zapicijo v kožo in vbrizgajo strupeno tekočino, kar na koži izzove rdečico in mehurje. Toda ljudje smo sčasoma spoznali tudi njene prednosti in uporabnosti, zaradi katerih je postala priljubljena zelišče. Nepogrešljiva je v zdravilstvu, zelo priljubljena v vrtnarstvu kot naravno škropivo in gnojilo, okusna in zdravju koristna pa je tudi njena uporaba v kulinariki.

foto: Petra Vrh Vrezec

Ptice okoli nas 2012

// Eva Vukelič

1: Tretješolka Zaja Cimprič (OŠ Fara) ptic ni le opazovala, marveč jih je tudi narisala.

2: Največkrat opažene so bile letos velike sinice (*Parus major*).
foto: Ivan Esenko

3: Domači vrabec (*Passer domesticus*) je bil tako kot prejšnjo zimo najštevilčnejša ptica v času akcije Ptice okoli nas.
foto: Darinka Mladenović

Pozimi, ko se ptice v iskanju hrane približajo hišam, postane marsikdo nanje bolj pozoren. Na Društvu za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije smo letos pozimi četrtič ponovili akcijo opazovanja ptic, ki se pojavljajo v naši okolici. Z akcijo smo želeli spodbuditi ljudi k boljšemu zavedanju ptic in narave v naši neposredni bližini ter ob tem spremljati, kako številne in pogoste so posamezne vrste ptic v naseljih.

Kako smo opazovali

Letošnjo zimo je opazovanje potekalo v tednu od 30. januarja do 5. februarja 2012. Enkrat v tem obdobju so si opazovalci izbrali pol ure, ko so beležili vrste in število opaženih ptic. Opazovali so skozi okno, ob krmilnici, ali pa so se odpravili na krajši sprehod okoli doma, šole ali vrtca. Za pomoč pri opazovanju smo pripravili letak s fotografijami ptic in tabelo za beleženje opazovanj.

Kaj smo ugotovili

Izpolnjene obrazce (skupaj 197) smo prejeli z vseh koncev Slovenije. Štetju se je pridružilo 698 otrok, učiteljev in vzgojiteljev iz šestih vrtcev, 28 osnovnih šol in podružnic ter treh srednjih šol. Nekateri otroci so ptice opazovali pod vodstvom učiteljev pri pouku, drugi so obrazce izpolnili sami doma. Skupaj je svoja opazovanja prispevalo 731 opazovalcev.

Letos smo med zimskim opazovanjem v naseljih zabeležili skupno 6.067 osebkov ptic, ki so pripadale 46 različnim vrstam. V polurnem opazovanju je bilo mogoče opaziti tudi do 20 različnih vrst ptic oziroma 505 različnih osebkov, lahko pa tudi nobene. V povprečju smo v tem času opazili 31 osebkov oz. 6 različnih vrst.

Letos pozimi največkrat opažene ptice so bile spet velike sinice (*Parus major*), sledile so jim sive vrane (*Corvus cornix*), kosi (*Turdus merula*), domači vrabci (*Passer domesticus*), poljski vrabci (*Passer montanus*), taščice (*Erithacus rubecula*), srake (*Pica pica*), domači golobi (*Columba livia domestica*), plavčki (*Cyanistes caeruleus*) in ščinkavci (*Fringilla coelebs*).

	lanska zima (2010/11)	letošnja zima (2011/2012)
1	velika sinica	velika sinica
2	domači vrabec	siva vrana
3	siva vrana	kos
4	kos	domači vrabec
5	sraka	poljski vrabec
6	taščica	taščica
7	poljski vrabec	sraka
8	plavček	domači golob
9	veliki detel	plavček
10	domači golob	ščinkavec

Tabela 1: Deset največkrat opaženih vrst ptic v primerjavi lanskimi opazovanji

Po številu ptic je bil enako kot v prejšnji zimi na prvem mestu domači vrabec. Letos sta mu sledila poljski vrabec

in siva vrana, nato pa domači golob, velika sinica, poljska vrana (*Corvus frugilegus*), zelenec (*Carduelis chloris*), sraka, ščinkavec in kos (tabela 2).

V naseljih redke vrste ptic

Osemnajst vrst ptic je bilo zelo redkih. Opazili smo jih samo enkrat, med njimi kratkoprstega plezalčka (*Certhia brachydactyla*), rumenoglavega kraljička (*Regulus regulus*) in vinskega drozga (*Turdus iliacus*). Okoli hiš v bližini polj in travnikov je bilo mogoče opaziti fazana (*Phasianus colchicus*), poljsko vrano, kanjo (*Buteo buteo*), veliko belo čapljo (*Casmerodius albus*) in rumenega strnada (*Emberiza citrinella*). Kjer je v okolici naselij voda, so se pojavili mlakarica (*Anas platyrhynchos*), labod grbec (*Cygnus olor*) in povodni kos (*Cinclus cinclus*). V višje ležečih naseljih, obdanih z gozdom, smo zabeležili gorsko sinico (*Poecile montanus*), krivokljuna (*Loxia curvirostra*), kalina (*Pyrrhula pyrrhula*) in krokarja (*Corvus corax*). Samo na Primorskem so bili opaženi plotni strnad (*Emberiza cirrus*), bela pastirica (*Motacilla alba*) in rumenonogi galeb (*Larus michahellis*).

Zaključek

Prva polovica zime je bila precej topla, v času opazovanja pa je bilo vreme zelo mrzlo in vetrovno. Na društvo smo dobili več obvestil, da je videti neobičajno malo ptic, tudi marsikateri udeleženec akcije je zabeležil le manjše število večjih vrst (vrane, golobi). Drugod je bilo ptic kljub mrazu veliko. Povprečje opazovanj iz vse Slovenije kaže, da ptic ni bilo manj, opazili smo jih celo več kot lansko zimo, le razporejene so bile drugače, kot smo bili vajeni iz prejšnjih let. Verjetno so se ptice zaradi mraza in vetra bolj množično zadrževale v zatišnih legah z dovolj hrane, drugod pa so bile manj številne.

Spremembe v številu ptic, ki se kažejo v treh letih akcije, so lahko posledica običajnih nihanj števila posameznih vrst med leti. Na rezultate vplivajo tudi opazovalci, vremenske razmere pri nas in na severu Evrope, od koder ptice priletijo, ter številni drugi dejavniki. Pa vendar se lahko po daljšem obdobju množičnega spremljanja števila ptic v naseljih pokaže, ali število katere izmed vrst tudi dejansko upada ali narašča. Takšne spremembe so pogosto odsev sprememb v okolju, ki si ga delimo s pticami. Vsakoletno sodelovanje pri akciji pa je tudi priložnost, da se znova zavemo ptic v okolici in naše povezanosti z naravo. Hvala vsem, ki ste si vzeli čas za opazovanje!

Izvedbo akcije v Ljubljani je sofinancirala Mestna občina Ljubljana

Mestna občina
Ljubljana

	predlanska zima (2009/10)	lanska zima (2010/11)	letošnja zima (2011/2012)
1	domači vrabec	domači vrabec	domači vrabec
2	velika sinica	velika sinica	poljski vrabec
3	poljski vrabec	siva vrana	siva vrana
4	siva vrana	poljski vrabec	domači golob
5	zelenec	domači golob	velika sinica
6	ščinkavec	sraka	poljska vrana
7	kos	čížek	zelenec
8	sraka	zelenec	sraka
9	plavček	plavček	ščinkavec
10	taščica	kos	kos

Tabela 2: Deset najbolj številnih vrst (največ opaženih osebkov). Za primerjavo so podatki lanskih in predlanskih opazovanj.

1

2

Pri mehurčkih opazujemo in spoznavamo ptice

// Lidija Šinkovec

1: Otroci iz vrtca Radovednež so pripravili didaktično igro Ptički v gnezda.

2: Za ptice so izdelali storžna nabodala iz semen in orehov ter jih nastavili pticam v bližnje grmovje.

foto: Matejka Novak in Lidija Šinkovec

V okviru vrtčevega projekta Opazujemo in raziskujemo naravo v vseh letnih časih smo v skupini mehurčki iz vrtca Radovednež v Bučki pri Škocjanu v zimskem času spoznavali ptice in skrbeli zanje. Mamica naših dveh deklic nas je opozorila tudi na akcijo Ptice okoli nas, ki je potekala v okviru Društva za opazovanje in proučevanje ptic, in tako smo se s pticami res dobro spoznali.

V kombinirani skupini otrok, starih od dve do šest let, smo se najprej pogovarjali o pticah – kaj o njih že vemo in kaj si želimo še izvedeti, ter vse to zapisali. Iz časopisov in revij smo nato izrezovali fotografije ptic, ki prebivajo v našem okolišju. Izrezane fotografije smo plastificirali in jih prilepili na okno. Kasneje so nam bile v pomoč pri prepoznavanju posameznih vrst ptic na krmilnici in v okolici ter v beleženju in štetju. V potujoči knjižnici smo si izposodili različne knjige o pticah, nekaj knjig pa so otroci prinesli od doma. Ptičjo literaturo smo pregledovali vsak dan in odkrivali vedno nove zanimivosti ptičjega sveta. Iz starih koledarjev ptic smo naredili sestavljanke, in sicer tako, da smo fotografije plastificirali in jih nato razrezali. Izdelali smo tudi didaktično igro Ptički v gnezda po principu Človek ne jezi se. Vsak dan smo jo igrali, pri tem šteli ter se urili v socialnih odnosih. Hišnika smo prosili, da nam je postavil tudi ptičjo hišico. Prav zanimivo je bilo, da do prvega snega ptic v krmilnico ni bilo, potem pa je bila množično zasedena.

V skupino smo povabili tudi mamico biologinjo. Na zanimiv način nam je predstavila svoj poklic in povedala ve-

liko zanimivega o pticah. S seboj je imela vrečko presenečenja, v kateri so se skrivala jajca domačih kokoši, ki tudi spadajo med ptice. Otroci so jih prepoznali po otipu. Skupaj smo nato izdelali storžna nabodala iz semen in orehov in jih postavili v bližnje grmovje. Mamica je prinesla tudi daljnoglede. Z njimi smo opazovali ptice in okolico. Ptice in njihova gnezda smo ustvarjali tudi iz das mase in slane-ga testa. Podrobneje smo spoznali vrabca in sinico, ki smo ju v naši okolici največkrat opazili. Prepevali smo pesmi o pticah, se igrali glasbeno didaktične in gibalne igrice ter izdelali trganko ptičja hišica.

Kljub temu da tema o pticah spada pod področje narava, smo prek dejavnosti dosegali tudi cilje z drugih področij kurikula za vrtce (jezik, matematika, družba, umetnost in gibanje). Vsi otroci so se aktivno vključevali v dejavnosti in tema jim je bila zelo blizu. Posamezne ptice prepoznava- vajo in poimenujejo tudi sedaj, ko imamo v vrtcu že dru- go temo. Novo znanje smo pridobili vsi, tako obe vzgo- jiteljici kot otroci. Najin glavni cilj, da otrok doživlja in spozna živino in neživo naravo v njeni raznolikosti, po- vezanosti in stalnem spreminjanju, je bil tako dosežen. ●

→ Kodeks slovenskih ornitologov

Vsak slovenski ornitolog, opazovalec in proučevalec ptic naj:

- pred vsemi interesi zastopa interese narave in varstva ptic,
- pri svojem delu in tudi sicer ne vznemirja ptic po nepotrebnem in jim ne škoduje; prav tako naj ne ogroža drugih živih bitij in narave,
- ne jemlje ptic iz narave in jih ne zadržuje v ujetništvu,
- bo pri fotografiranju ptic in narave obziren; ogroženih vrst naj ne slika v gnezdu,
- vestno beleži vsa opažanja in skrbi, da se podatki po beležkah ne postarajo,
- sodeluje s kolegi, jim pomaga pri delu in skrbi za dobre odnose z njimi.

Znanstveniki so odkrili »nevidno oviro«, ki ponuja odgovor na eno izmed skrivnosti narave

// prevod Barbara Vidmar

Zakaj bi pametna in prilagodljiva ptica, ki se prehranjuje s skoraj vsem in lahko uspešno preživi tudi v najbolj degradiranih življenjskih okoljih, živel le na manj kot 5.000 kvadratnih kilometrih? To vprašanje je begalo strokovnjake vse od 30. let prejšnjega stoletja, ko so odkrili nenavadno omejeno razširjenost vraniča (*Zavattariornis stresemanni*). Znanstvenikom je skrivnost uspelo razrešiti, ko so raziskali njegovo območje razširjenosti v južni Etiopiji ter njegova gnezda.

Nova študija, ki so jo objavili v reviji *Journal of Ornithology*, je pokazala, da območje razširjenosti te svetovno ogrožene vrste ptice sledi robu edinstvenega območja hladnega in suhega podnebja. Vodja študije dr. Paul Donald iz RSPB-ja je navdušen, da so končno našli nekatere odgovore. »Skrivnost, ki je obdajala to vrsto ptice in njeno nenavadno vedenje, je znanstvenike desetletja spravljala v zadrego, iskali so odgovor, a ga niso našli. Menimo, da je bilo to zato, ker so iskali oviro, ki je, tako kot stekleni zid, nevidna človeškim očem. Znotraj »klimatskega obroča«, kjer je povprečna temperatura manj kot 20 °C, te ptice živijo skoraj povsod. Zunaj tega območja, kjer je temperatura višja od 20 °C, jih ne bomo našli. To je hladnoljubna ptica, ki očitno želi takšna tudi ostati.«

Razlog, da so ptice popolnoma ujete znotraj majhnega hladnega območja, je do sedaj nepoznan, a je videti, da so

fizično omejene s temperaturo. Odrasle ptice, še bolj verjetno pa mladiči, ne morejo preživeti zunaj tega območja, čeprav je okoli njega na tisoče kvadratnih kilometrov enakega habitata.

Dr. Nigel Collar, soavtor študije, dodaja: »Kakršen koli je že razlog, da je ta vrsta ptice obsojena na življenje na tem območju, nam alarmni zvonec zveni zelo glasno. Klimatske spremembe grozijo, da bodo poplavlile majhen »rešilni čoln« vraniča, in ko bo potopljen, bo to za vedno.«

Vranič je majhna ptica, podobna škorcju (*Sturnus vulgaris*), s svetlo sivo glavo in telesom, črnimi perutmi in repom ter golo, modro kožo okoli oči. Ptica, ki je na BirdLife-ovem rdečem seznamu zabeležena kot ogrožena z manj kot 9.000 prostoživečimi osebki, je zaradi klimatskih sprememb morda najbolj ogrožena ptica na svetu.

Znanstveniki v prihodnosti načrtujejo redno spremljanje temperature na gnezdih teh ptic, in sicer z namenom, da bi našli odgovor na vprašanje - zakaj ima podnebje takšen vpliv nanje?

1: Odrasel vranič (*Zavattariornis stresemanni*) z mladičema.
foto: Paul Donald

Izvirni članek: <http://www.birdlife.org/community/2012/03/scientists-discover-an-invisible-barrier-that-holds-the-answer-to-one-of-natures-little-mysteries/>

Pod katerim drevesom boste dopustovali letos?

624 strani
49,90 €

Modrijan

080 23 64

www.modrijan.si

Rumenonogi galebi (*Larus michahellis*) na smetišču

Fotografije so nastale zaradi želje, da bi ugotovila, zakaj se veliko število galebov zadržuje stran od morja, v hribu nad Izolo. Nekega dne smo se peljali v Umag in iz radovednosti sem zapeljala z glavne ceste, zavila proti hribu in se po poljskih poteh približevala občini z galebi. Ugotovila sem, da me je pot pripeljala na izolsko smetišče. Varnostnika pri vходу sem prosila, ali mi dovoli fotografirati galebe. Bil je zelo prijazen in me pospremil do tja, kjer so dovažali sveže smeti. Nisem mogla verjeti svojim očem ... Koliko galebov! Letali so okrog buldožerja ter iz smeti sproti pobirali hrano. Med smetmi je bilo vse, od kruha, mesa, rib in še bi lahko naštevala. Galebi so se prepirali, med seboj tekmovali, kdo bo prej pojedel nekaj užitnega, ipd. Od varnostnika sem izvedela, da tako veliko galebov prihaja le med tednom od ponedeljka do petka, ko dovažajo nove smeti.

Oprema: EOS 20 D, teleobjektiv 75-300

Darinka Mladenovič, Ljubljana

Raznoliki ptički svet kraške pokrajine Golec

// Erik Šinigoj

1 in 2// Na zbirnem mestu v Braniku se nas je 28. aprila zbralo pet terena željnih ljubiteljev ptic. V dolini je par vi-jeglavk (*Jynx torquilla*) že prepeval svojo sicer monotono kitico, toliko bolj zagreti pa so bili grilčki (*Serinus serinus*). Ob svitu smo se odpravili proti robu kraške gmajne Golec, kjer nas je ob prihodu počesala topla burja. Za kraško pokrajino Golca so značilni ekstenzivno gojeni travniki in pašniki, ki jih prekinjajo mejice in posamezna drevesa. Da je temu primerna tudi drugačna ptičja raznolikost od tiste v dolini, smo se prepričali prav kmalu.

3 in 4// Poljski (*Alauda arvensis*) in hribski škrjanci (*Lullula arborea*) so prepevali svoje kitice, družbo so jim delali še veliki (*Emberiza calandra*; na sliki 3) in plotni strnadi (*Emberiza cirlos*) ter vrste, ki so vezane na grmovje in gozdni rob. Kjer so po kraški gmajni posejani skale in večji kamni (kot ostanek pogorišča), so bili pogosti skalni strnadi (*Emberiza cia*). Kljub temu da je bil njihov »cii« slišen skoraj povsod, se je zelo nerad pokazal radovednim očem. Prisluhnili smo tudi petju kratkoperutega vrtnika (*Hippolais polyglotta*; na sliki 4) in se prepričali o njegovem mojstrskem oponašanju drugih ptic, predvsem iz družine penic.

Ob zaključku izleta smo bili deležni še enega presenečenja – na obzorju nad gozdom se nam je pokazal kačar (*Circaetus gallicus*), ki je po odprtih in neporaslih traviščih oprezal za kačami. Hip zatem je strmoglavil v travnato površino ter nam v slovo izginil za hribom. Na koncu smo prešteli vrste, ki so jih naša ušesa predvsem slišala, in prišli do številke 38, kar je za nekajurno opazovanje ptic zelo lepa številka. Hvala vsem, ki ste se izleta udeležili, in seveda va-bljeni ob letu osorej.

foto: vse Erik Šinigoj

1

2

Razplet zgodbe o spremljanju gnezdilnic za belovrate muharje

// Ivan Kogovšek

1// Že leta 2007, ko je takratni predsednik ljubljanske sekcije DOPPS, Vojko Havliček, pripravljala program dela in akcij, se nam je porodila zamisel, da bi izdelali gnezdilnice za belovratega muharja (*Ficedula albicollis*; na sliki) ter nato spremljali potek in uspešnost gnezdenja, saj ta ptica selivka pri nas ni ravno pogosta.

Dare Fekonja, ki je imel nekaj izkušenj s spremljanjem valjenja belovratega muharja v svojem sadovnjaku, je prevzel vodenje projekta. Na srečanjih ljubljanske sekcije DOPPS smo izdelali gnezdilnice in jih nato spomladi leta 2008 namestili v Krakovskem gozdu. Prvih 16 gnezdilnic smo med »cmokanjem« do gležnja segajoče poplavne vode namestili v predelu pragozda na površini enega hektara, kjer je naravnih dupel za gnezdenje veliko, drugih 16 gnezdilnic pa v komercialnem delu Krakovskega gozda, kjer jih zaradi sečnje primanjkuje.

Pri vsakoletnem pregledu se je v gnezdilnicah našlo vse drugo, samo muhar ne; od čebel, os, čmrljev, sršenov, mravelj, do netopirja, nekaj pa so jih zasedle velike sinice (*Parus major*) in plavčki (*Cyanistes caeruleus*). Z vsakim obiskom v teh petih letih se je negotovost povečevala. Ali bo gnezdilnico kdaj zasedel muhar? Morda pa je v tem gozdu le preveč možnosti za gnezdenje v naravnih duplih? foto: Gregor Bernard

2 in 3// Letos smo se na akcijo pregleda gnezdilnic odpravili Dare, Ivan in Miha, v Krakovskem pragozdu pa nas je čakal Bernard. Stanje po pregledu je bilo približno enako lanskemu. Pregled v komercialnem delu Krakovskega gozda pa je poskrbel za presenečenje. V eni gnezdilnici sta bili dve jajci svetlo modre barve, v drugi pa kar sedem

3

(na sliki). Dare je na lestvi kar poskakoval od veselja: »To, to, pa ga imamo!« Na hitro je naredil še nekaj fotografij in se umaknil. V nekaj minutah je že priletela samica belovratega muharja in izginila v notranjosti gnezdilnice. »Končno,« smo si rekli in zapustili gozd, obenem pa je Dare že snoval načrt, kdaj in kako bo obročkal male belovrate muharčke.

foto: obe Ivan Kogovšek ●

1

Prva delavnica za raziskave in varstvo pelikanov v jugovzhodni Evropi

// Borut Rubinić

1: Del mešane gnezditvene kolonije kodrastih (*Pelecanus crispus*) in rožnatih pelikanov (*P. onocrotalus*) na Mikri Prespe
foto: Borut Rubinić

V Nacionalnem parku Prespa na grški strani Prespanskega jezera (jezero si delijo Makedonija, Albanija in Grčija) je 1. in 2. maja 2012 potekala prva delavnica za raziskave in varstvo pelikanov v jugovzhodni Evropi. Gostitelji iz nevladne naravovarstvene organizacije Društva za varstvo Prespe (Society for the Protection of Prespa – SPP) so v krajih ob slikovitem jezeru gostili 16 udeležencev, povprečno strokovnjakov za ekologijo in varstvo pelikanov, v glavnem iz devetih držav jugovzhodne Evrope, Male Azije ter Izraela. Namen delavnice, ki je potekala v odročnem zaledju Male (Mikri) Prespe, kjer gnezdi največja kolonija kodrastih pelikanov (*Pelecanus crispus*) na svetu, poleg nje pa še okoli 500 parov druge vrste pelikanov – rožnatih pelikanov (*P. onocrotalus*), je bila najbolj aktualna ocena populacije obeh vrst v tem delu sveta, opredelitev groženj in predlog primernih varstvenih ukrepov za uspešno varovanje obeh vrst velikih ptic.

V izjavi, ki je dobila status resolucije, so strokovnjaki za pelikane med mnogimi drugimi točkami poudarili, da:

- populacije obeh vrst, ki se pojavljata v zahodni Palearktiki, upadajo,
- so populacije pelikanov izginile iz večjega dela nekdanjega poselitvenega območja v Evropi zaradi izgube življenjskih prostorov,
- je glavna grožnja za kodrastega pelikana vznemirjanje na gnezditenih kolonijah,
- so pelikani krovna in simbolična vrsta, ki imajo kulturni pomen v mnogih deželah, poleg tega pa imajo tudi vitalno vlogo v biološki funkciji najpomembnejših mokrišč,

- so bile mnoge selitvene točke rožnatega pelikana resno degradirane ali so izginile v zadnjih letih,
- slabo načrtovani razvoj vetrnih elektrarn v regiji lahko v prihodnosti pomeni znatno grožnjo za preživetje pelikanov.

Udeleženci delavnice so tako poudarili nujno potrebo po naslednjih aktivnostih:

- zbiranje informacij glede stanja populacij pelikanov v določenih državah jugovzhodne Evrope ter državah zahodne in osrednje Azije,
- bolj usmerjene raziskave vetrnih elektrarn in njihovega potencialnega vpliva na pelikane ter njihovo selitveno biologijo,
- usmerjene raziskave selitvene biologije rožnatega pelikana v severovzhodni Evropi, Turčiji in Izraelu,
- večja standardizacija vseh obstoječih popisov, ki vključujejo pelikane,
- natančnejša ocena in boljše poznavanje ekologije negnezdečih osebkov rožnatih pelikanov ob Donavi in v Ukrajini,
- raziskava genetskih povezav med kolonijami pelikanov,
- priprava in uresničevanje nacionalnega akcijskega načrta za obe vrsti pelikanov v Grčiji in Turčiji.

Po zaključeni delavnici smo se udeleženci dogovorili še za vrsto formalnih korakov, ki bodo omogočili uresničevanje omenjenih prioritarnih ciljev. Vzpostavljena je bila tudi spletna skupina PELECANUS, namenjena izmenjavi koristnih informacij med vsemi poznavalci pelikanov in upravljavci območij, kjer se redno pojavljata obe vrsti. Dogovorjena sta bila tudi datum in kraj novega srečanja, ki bo na povabilo kolega iz Turčije, v Turčiji leta 2015. Poleg omenjenih ciljev sta bila zelo konkretna rezultata delavnice še predlog skupnega regionalnega projekta za varstvo pelikanov v tem delu sveta ter podpis resolucije, kjer so navedene vse zgoraj omenjene in tudi druge ugotovitve in zaveze. ●

Naravni rezervat Škocjanski zatok

// Bojana Lipej

V množici slovenskih obmorskih mokrišč je Škocjanski zatok nekaj posebnega, saj je največje brakično močvirje v Sloveniji. Naravni rezervat je bil še pred več kot desetletjem zapisan temni usodi, danes pa se je po dolgem procesu renaturacije spremenil v eno najbolj priljubljenih slovenskih mokrišč, ki so ga pionirji naravovarstvenih prizadevanj za ohranitev tega brakičnega mokrišča krstili za oazo na pragu Kopra. V naravnem rezervatu Škocjanski zatok je mogoče opazovati pestro množico ptic, ki zatok izberejo bodisi kot postanek za priboljšek ali prenočišče, bivališče za gnezdenje ali postajo na selitvi. Spoznamo lahko tudi kamarške konje in boškarine, prečimo bonifiko in se nagledamo lagune, v gladini katere se v ozadju zrcalita tisočletni Koper in v ospredju njegova moderna različica.

Priporočljiva oprema: daljnogled, teleskop, pohodna obutev ter nevpadljiva obleka, poleti zaščita pred soncem

Priporočen čas obiska:

JAN	FEB	MAR	APR	MAJ	JUN	JUL	AVG	SEP	OKT	NOV	DEC
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Zanimive vrste ptic:

Zima: beločela gos (*Anser albifrons*), žvižgavka (*Anas penelope*), raca žličarica (*Anas clypeata*), sloka (*Scolopax rusticola*), pritlikavi kormoran (*Phalacrocorax pygmeus*), brkata sinica (*Panurus biarmicus*)
Selitev: pikasti martinec (*Tringa ochropus*), rdečenogi martinec (*Tringa totanus*), močvirski martinec (*Tringa glareola*), spremenljivi prodnik (*Calidris alpina*), srpokljuni prodnik (*Calidris ferruginea*), togotnik (*Philomachus pugnax*), črnorepi kljunač (*Limosa limosa*), kravja čaplja (*Bubulcus ibis*), rjava čaplja (*Ardea purpurea*), modra taščica (*Luscinia svecica*)

Zanimive živali:

- dvoživke: žaba debeloglavka (*Rana ridibunda*), zelena krastača (*Bufo viridis*), zelena rega (*Hyla arborea*)
- metulji: jadralec (*Iphiclides podalirius*), repin belin (*Pieris rapae*), mali cekinček (*Lycaena phlaeas*), modri kratkorepec (*Everes alcetas*)
- kačji pastirji: modri kresničar (*Ischnura elegans*), opoldanski škrlatec (*Crocothemis erythraea*), povodni škrlatec (*Coenagrion scitulum*), modri ploščec (*Libellula depressa*)
- plazilci: kobranka (*Natrix tessellata*), črnica (*Coluber viridiflavus*), primorska kuščarica (*Podarcis sicula campestris*), močvirska sklednica (*Emys orbicularis*)
- sesalci: nutrija (*Myocastor coypus*), navadna lisica (*Vulpes vulpes*)

Zanimive rastline: obmorska triroglja (*Triglochin maritimum*), navadni osočnik (*Salicornia europea*), ozkolistna mrežica (*Limonium angustifolium*), navadni členkar (*Artrocnemum fruticosum*)

Kulturno - zgodovinske zanimivosti: staro mestno jedro mesta Koper s Pretorsko palačo, cerkev Sv. Trojice v Hrastovljah, v kateri je znamenita freska Mrtvaški ples, kip Šavrinke v Hrastovljah, obrambni stolp iz 11. stoletja v kraju Podpeč, grad Socerb iz 13. stoletja na Kraškem robu.

Status območja: naravni rezervat, ekološko pomembno območje (EPO), območje Natura 2000 ●

Dostop

do območja: Škocjanski zatok leži med gričem Sermin, pristaniščem Koper s skladiščnimi površinami, starim mestnim jedrom Kopra ter avtocesto in železniško progo Koper-Kozina. Glavni vhod v rezervat je na Bertoški bonifiki, kjer je urejeno začasno parkirišče. Če se iz smeri Ljubljana pripeljemo z avtomobilom, zapustimo hitro cesto Ljubljana-Koper na odcepu Bertoki. Z odcepa se usmerimo po bertoški vpadnici proti bazi AMZS ter na prvem odcepu levo zavijemo v naravi rezervat, ki ga že pred tem vidimo na svoji levi strani. Če prihajamo z vlakom ali medkrajevnim avtobusom, se pripeljemo do glavne železniške in avtobusne postaje Koper, od koder se do glavnega vhoda v rezervat napotimo peš po označeni kolesarski stezi. Ko prispemo do križišča z bertoško vpadnico, zavijemo levo ter po nekaj sto metrih pridemo do vhoda v rezervat.

foto: Bojana Lipej

Št. vrst ptic: 239

■ priporočen čas obiska

Reševanje male sove

// Tomaž Mihelič

1 in 2: V luknji sredi stene je čepela mlada lesna sova (*Strix aluco*), privezana za nogo. Brž ko je bila rešena vrvi, se je umaknila v najgloblji del luknje.
foto: Tomaž Mihelič in Klavdij Bajc

Pred časom me je poklical Klavdij Bajc z Zavoda RS za varstvo narave in mi povedal prav neverjetno novico. Po pripovedi planinke naj bi pri znamenitem naravnem oknu Skozno, visoko nad Vipavsko dolino, iz sredine stene bingljala živa, za nogo privezana sova. Pri takšni novici časa za razmislek navadno ni prav veliko, zato sem pobral plezalno opremo in se hitro odpravil tja. Med vožnjo v Vipavsko dolino me je pestila radovednost, kaj bom v steni zagledal, saj to, da iz sredine stene binglja za nogo privezana sova, še vedno ni šlo v kontekst še tako nemogočih novic, ki smo jih bili v preteklosti deležni na društvu prek ornitofona. Steno namreč dobro poznam in vem, da je strma in visoka.

V Novi Gorici sem pobral Klavdija in v slabih dveh urah od novice sva bila že pri Skoznem. Sove v steni ni bilo, sredi stene pa sva hitro opazila modro vrv, ki je visela iz luknje. Hotela sva ugotoviti, kaj je na drugem koncu vrvi, zato sva se odločila za spust k luknji. Tam naju je čakalo presenečenje. V luknji je čepela mlada lesna sova (*Strix aluco*), ki je bila res privezana za nogo. Takoj ko sem jo rešil vrvi, se je umaknila v najgloblji del luknje, saj je bila prej dejansko privezana na njen rob. Povsem verjetno se mi je zdelo, da je še pred nekaj urami visela z glavo navzdol, medtem ko je verjetno večkrat nemočna poskušala zleteti iz gnezda. V hipu mi je bilo tudi jasno, kako je do vsega skupaj sploh prišlo. Lesna sova si je za gnezdenje izbrala lepo vdolbino v steni, v kateri je pred tem gnezdil krokar (*Corvus corax*). Vdolbina je bila primerno velika in globoka tako za krokarja kot za lesno sovo, saj sta oba

podobnih velikosti. V njej je bilo spleteno gnezdo, ki ga je zakrival majhen grmiček, rastoč na robu luknje. Krokar je v svoji iznajdljivosti poleg vrvi vpletel v gnezdo tudi velike količine modrih najlonskih vrvi, ki jih kmetje uporabljajo za povezovanje senenih bal. Mlada sovica si je med zvedavim odraščanjem nesrečno vanje zapletla nogo in vse skupaj pri poskusih, da se reši, dodobra prepletla tudi z grmičkom na robu gnezda. Ker so take vrvi tako močne, da jih ne pretrga niti človeška roka, je nesrečnica morala ostati na gnezdu, čeprav sta jo starša tam gotovo še vedno hranila. Sovice so namreč znane po tem, da rade zapustijo gnezdo že zgodaj, še preden znajo dobro leteti.

Tokratno srečanje sovice s predmetom, ki v naravo ne sodi, se je sicer končalo srečno. Vsekakor pa nas opominja, da še zdaleč ne moremo predvideti vseh škodljivih posledic, ki jih ima lahko naše ravnanje v naravi. ●

→ Fotografije fundacije Saxifraga

Zbirka fundacije Saxifraga šteje več kot 150.000 naravoslovnih fotografij, ki jih za objavo v naravovarstveni publikaciji v primeru, da finančna sredstva niso na voljo, dobite brezplačno.

S svojimi fotografijami pa se lahko pridružite skoraj 100 evropskim naravoslovnim fotografom, ki so z namenom, da bi pripomogli k varstvu narave, že prispevali fotografije v zbirko Saxifraga.

Saxifraga je pripravila spletno stran www.saxifraga.nl, kjer lahko za namene predavanj brezplačno dobite slike ptic, rastlin, dvoživk, plazilcev, rib, žuželk, pokrajin ipd.

1

3

1// Pomoč breguljkam

Lani smo na območju ljubljanske sekcije DOPPS prvič opazili kolonijo breguljk (*Riparia riparia*). Breguljke na Savi nedaleč od Šentjakoba so kljub grožnji, da bo v bližini zgrajen kamnomet, uspešno odgnedile. K temu je pripomogel tudi DOPPS s svojim posredovanjem in začasno ustavitvijo gradnje v času gnezdenja. Zaradi utemeljenega strahu, da se bo utrjevanje bregov Save na območju gnezdišča v prihodnosti nadaljevalo, smo v ljubljanski sekciji poiskali nadomestno lokacijo v bližini in prvič izpeljali akcijo čiščenja stene za breguljke, kakršna v štajerski sekciji poteka tradicionalno.

Dne 25. aprila 2012 se nas je v popoldanskih urah ob Savi zbralo deset odraslih in pet otrok. Zavihali smo rokave, zavihteli motike in lopate, si malo pomagali pri odstranitvi debel še z motorno žago in delo je bilo do večera končano. Zadovoljni z opravljenim delom smo še malo poklepetali in si bili enotni, da naslednje leto akcijo ponovimo. Čez dva tedna sem šel preverit, ali je naše delo obrodilo sadove. Breguljke so si kljub ne več tako ugodnim razmeram tudi letos za gnezdenje izbrale lansko lokacijo, a so se premaknile na skrajni konec stene, stran od kamnometu.

Vendar tudi naše delo ni ostalo neopazeno. V steni trenutno gnezdi parček vodomcev (*Alcedo atthis*), sicer pa stena ostaja tudi kot dodatna

možnost, če bi se razmere na stari lokaciji še poslabšale. JV

2// Spletna stran SIMARINE

V okviru projekta SIMARINE-NATURA (LIFE10NAT/SI/141) - Vzpostavitev morskih območij Natura 2000 za sredozemskega vranjeka (*Phalacrocorax aristotelis desmarestii*) v Sloveniji, ki ga ureničujemo od lanskega septembra, smo pripravili projektno spletno stran www.ptice.si/simarine-natura. Sredozemski vranjek je ribojeda morska ptica, ki se v severnem Jadranu množično pojavlja v poletnem in jesenskem času. Velik del projekta je posvečen raziskavam o njegovi razširjenosti in ekologiji v slovenskem morju, kar bo omogočilo opredelitev ključnih območij za njegovo varstvo pri nas. Od letošnjega poletja dalje bomo na spletni strani med drugim objavljali sveže podatke o številčnosti in gibanju sredozemskih vranjekov v slovenskem morju, vas seznanjali z izobraževalnimi in promocijskimi aktivnostmi ter z vami delili novice o drugih dogodkih v okviru projekta. Vabljeni k ogledu spletne strani in spremljanju projektnih aktivnosti! UK

3// Nova sodelavka Bia Rakar

Na DOPPS-u smo 7. maja 2012 zaposlili novo sodelavko Bio Rakar na delovnem mestu projektne koordinatorice za področje izobraževanja in stikov z javnostjo, kjer bo

opravljala predvsem naloge v okviru projektov SIMARINE-NATURA, BioDiNet in Adriawet 2000. Njeno delo bo potekalo večinoma na Primorskem. Bia je biologinja z bogatimi izkušnjami tako pri terenskem delu, posebej pri raziskavah metuljev, kot pri izobraževanju, saj je bila vrsto let mentorica na več raziskovalnih taborih. Študijsko prakso je opravljala v tujini, kjer je pridobila znanje z različnih področij, ki ga bo lahko s pridom uporabljala pri nas. Poznamo jo že kar nekaj časa kot predano in delavno prostovoljko v naravnem rezervatu Škocjanski zatok. Veseli nas, da se je odločila za delo v naši organizaciji. Kot novo zaposleni ji izrekamo dobrodošlico in ji želimo uspešno delo ter dobro počutje v naši sredini. DD

4// Upkač - opravljanje projektnih aktivnosti

V okviru projekta Upkač smo v preteklih mesecih že opravili nekaj predvidenih dejavnosti. V marcu smo skupaj s Krajinskim parkom Goričko pripravili prvo delavnico za predstavnike lokalnih skupnosti na temo ptic kulturne krajine, pomena visokodebelnih sadovnjakov za biotsko raznovrstnost in načina njihovega ohranjanja ter vzdrževanja. Za nami sta tudi oba popisa ptic, v katerih smo popisali 118 kilometrov transektov in več kot 400 točk za velikega skovika (*Otus scops*). Na prvem popisu, opravljenem med 18. in 20. aprilom, smo bili posebej po-

avtorji:

Damijan Denac

Katarina Denac

Tomaž Jančar

Urša Koce

Tomaž Mihelič

Jani Vidmar

Petra Vrh Vrezec

fotografi:

1: Ivan Kogovšek

3: M. G.

8: Mojca Podržaj

9: Tomaž Jančar

zorni na pojoče samce smrdokaver (*Upupa epops*). Na obetavnih lokacijah smo nato v maju iskali njihova gnezda in jih s pomočjo domačinov nekaj tudi našli. Enega samca, poimenovanega Geza, smo opremili z VHF-oddajnikom, saj želimo ugotoviti, kje se najraje hrani. Vsa odkrita gnezda bomo v prihodnjih tednih spremljali tudi s kamerami, da vidimo, s čim starši hranijo svoje mladiče. Vsem parom bomo skušali slediti tudi s prostim očesom oziroma daljnogledom, da natančno določimo njihov prehranjevalni habitat. V kratkem bomo v primerne habitate namestili 60 gnezdilnic, katerih oblika nam bo omogočala takojšnje opremljanje gnezdilnice s kamero za snemanje njene notranjosti v primeru, da jo zasede smrdokaver ali veliki skovik. V drugi polovici maja smo pregledali že postavljene gnezdilnice za zlatovranko (*Coracias garrulus*) na zahodnem delu Goričkega, v katerih vsako leto gnezdi kakšen par velikih skovikov. KD

5// Favniški in ekološki pregled ptic Sečoveljskih solin

Zajetna knjiga Favniški in ekološki pregled ptic Sečoveljskih solin,

ki je izšla letos spomladi in jo je financiralo podjetje Soline pridelava soli, predstavlja celosten pregled ptic Sečoveljskih solin. Delo Iztoka Škornika, ornitologa in naravovarstvenika v Sečoveljskih solinah, je bogat vir podatkov o vseh vrstah ptic, ki so bile zabeležene v Sečoveljskih solinah, tako gnezdilnicah, letnih ter zimskih gostih in klatežih. V obdobju med letoma 1878 in 2009 so opazili 292 vrst in 751.000 osebkov ptic, neprekinjeno zbrani podatki za obdobje 25 let (1983-2002) pa so pomemben vir za ugotavljanje populacijskih trendov posameznih vrst ptic. PVV

6// EPM 2012

Med 24. in 26. aprilom 2012 je v Angliji potekalo evropsko in osrednje azijsko partnersko srečanje organizacije BirdLife International, t.i. EPM 2012. Udeležba na srečanju je bila tokrat omejena le na direktorje, saj je bilo srečanje izrazito delovne narave. Glavni cilj srečanja je bilo delo v okviru globalne strategije BirdLife 2014-2020. Strategijo sestavljajo štiri stebri, znotraj katerih so definirane naloge, ki jih uresničujejo partnerske organizacije. Ti stebri so »varstvo vrst«, »varstvo območij in habitatov«, »promocija trajnostne in ekološke rabe« in »spodbujanje ljudi k pozitivnim spremembam«. Strategija za novo programsko obdobje bo v končni različici predstavljena na svetovnem partnerskem srečanju, ki bo od

18. do 22. junija 2013 v Ottawi v Kanadi. Na srečanju smo nekaj pozornosti namenili tudi potrebnim spremembam na področju same znamke BirdLife in naše skupne prepoznavnosti. Obveljalo je prepričanje, da je BirdLife veliko več, kot to sporočata naš logotip in poslanstvo, zato bo tudi to v kratkem deležno reforme. Letos praznujemo 50. obletnico BirdLife-a, ki bo primerno obeležena, o tem pa bomo pisali tudi v reviji Svet ptic. Več informacij pa lahko najdete že sedaj na www.birdlife.org/community/anniversary. EPM je vedno priložnost za izmenjevanje mnenj, izkušenj kot tudi za lastno oceno v mednarodnem merilu in je hkrati velika inspiracija vsem za nadaljnje delo. DD

7// Povabilo k e-vnosu opazovanj ptic

Maja smo naredili korak naprej k lažjemu beleženju opazovanj ptic. Dosedanji atlasov vnaševalnik je bil prenesen na novi strežnik, tako da vnos zdaj poteka hitro in brez zapletov tudi od vašega doma. Za vse tiste, ki ste vnaševalnik že uporabljali, torej le informacija o novem naslovu, ki je www.ptice.si/noags. Kdor ga še ne pozna, pa je povabljen, da ga preizkusi. Temu v prid govorimo dejstvo, da lahko tako enostavno digitalizirate svoje podatke, ki bodo seveda poleg tabelarnega zapisa nosili tudi zapis o lokaciji. Vaš podatek bo tako uporabnejši tudi za vas, obenem pa bo prispeval k sku-

pnemu znanju o pojavljanju naših ptic. Če hočete vnaševalnik uporabljati, se morate registrirati, kar sporočite na elektronski naslov tomaz.mihelic@dopps.si. Ob registraciji boste prejeli tudi navodila za uporabo vnaševalnika. **TM**

8// Energetika in okolje

Energetika in okolje je strokovno interaktivno interdisciplinarno srečanje za predstavitev dobrih praks učinkovitejših uredništev energetskih projektov in uspešno odpravljanje okoljsko-prostorskih dilem. Na Brdu pri Kranju ga je 9. maja 2012 organiziralo podjetje Prosperia. Na enakem dogodku smo sodelovali že lansko leto s predavanjem »Naravovarstvenik – ovira ali partner v energetskih projektih«. Letošnje leto sta DOPPS in Elektro-Slovenija, d.o.o. pripravila skupno predstavitev, ki sta jo predstavila dr. Urška Koce in mag. Aleš Kregar. Naš del je obsegal temo visokonapetostnih daljnovodov in varstva ptic, pri čemer smo predstavili rezultate istoimenske študije. **DD**

9// Nove grožnje Volovji rebri

Po sodbi Upravnega sodišča, ki je marca 2011 razsodilo, da je okoljevarstveno soglasje Agencije RS za okolje za 33 vetrnic na Volovji rebri nezakonito, je v postopku

leto dni vladalo precejšnje zatišje. Aprila letos pa je ARSO udarila vnovič. Spet je izdala identično okoljevarstveno soglasje za 33 vetrnic. Razlika od prejšnjega, ki ga je sodišče razveljavilo, je le ta, da je argumentacija tokrat še nekoliko bolj privlačna za lase. Proti očitno nezakonitemu soglasju smo pripravili pritožbo; odvetnik Tomaž Petrovič jo je na Ministrstvo za kmetijstvo in okolje vložil 25. aprila 2012.

Protagonisti projekta ne stojijo križem rok. Dne 22. maja so na Mašunu organizirali strankarski sestanek Slovenske ljudske stranke, na katerem so izglasovali strankino podporo projektu, veljaki občine Ilirska Bistrica pa so si privoščili brutalen napad na DOPPS. Videti je, da je bil namen sestanka vplivati na ministra Bogoviča, sicer člana SLS, da bi vplival na odločitev glede DOPPS-ove pritožbe.

Konec marca je investitor Elektro Primorska seznanil javnost, da je začel graditi Vetrno elektrarno Volovja reber. Dela naj bi za zdaj potekala le na razdelilni transformatorski postaji pri Ilirski Bistrici, kjer je načrtovan priključek daljnovoda proti Volovji rebri. S tem ko se je investitor lotil graditve spornega objekta brez pravnomočnega okoljevarstvenega soglasja, je prestopil Rubikon: primer je zrel za uradno prijavo na Evropsko komisijo. **TJ**

Včlani se

v Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS)

S tem boš:

- postal(a) del društva, ki trenutno z več kot 1000 člani rešuje največje naravovarstvene probleme in aktivno prispeva k veljavi varstva narave v naši družbi,
- dobil(a) obilo priložnosti za sodelovanje na različnih delavnicah in pri prostovoljnem naravovarstvenem delu,
- lahko postal(a) član(ica) regionalnih ali Mladinske sekcije in se udeleževal(a) ornitoloških taborov in srečanj za mlade,
- se lahko udeleževal(a) mesečnih predavanj o pticah in naravovarstvu in vodenih izletov po Sloveniji in tujini,
- prejemal(a) poljudno revijo Svet ptic (4x letno) in po želji strokovno ornitološko revijo Acrocephalus.

Informacije dobiš na:

DOPPS, Tržaška c. 2, 1000 Ljubljana, T 01 426 58 75
dopps@dopps.si
www.ptice.si

Letna restavracija in kavarna v senci stoletnih košenj

Unionski vrt

- dnevna kosila in a la carte ponudba s poletnimi specialitetami
- obujanje ponudbe »Unionskih rož'c« - tradicionalnih jedi na žlico
 - sladke dobrote s tradicijo stoletnih receptur
- brezplačno parkiranje za goste restavracije v varovani hotelski garaži

Odprto: vsak dan od 9. do 23. ure (od 15. junija do 15. septembra)

Lokacija: vrt Grand Hotela Union, vhod s ploščadi Ajdovščina, Miklošičeva 1, Ljubljana

T: 01 308 1295, E: hotel.union@gh-union.si

www.gh-union.si